

de/Bibliotheek Arnhem

EXMagazijn

T 4805

Ampt Epe

Historische vereniging voor
Emst - Epe - Oene - Vaassen

Nummer 210 www.ampt-epe.nl

Ampt Epe

Stichtingsdatum 13 oktober 1961

Nr. 210 - december 2016

Redactie: Frans Schumacher, Willy Smit en Hannie Tijman
Redactieadres: Berkenoord 33, 8172 AN Vaassen, redactie@ampt-epe.nl

Postadres 'Ampt Epe':
Postbus 72, 8160 AB Epe
Website: www.ampt-epe.nl

Het blad verschijnt vijf keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan de leden van de Historische Vereniging 'Ampt Epe'. De vereniging stelt zich onder meer tot doel het opwekken en versterken van de belangstelling voor de geschiedenis van Emst, Epe, Oene en Vaassen.

Bestuur

Voorzitter: Fer Jantzen
voorzitter@ampt-epe.nl

Vice-voorzitter: vacant
voorzitter@ampt-epe.nl

Secretaris: Aart Schurink, tel. 0578-620061
secretaris@ampt-epe.nl

Penningmeester: Barry Bosch, tel. 0578-616041
penningmeester@ampt-epe.nl

Ledenadministratie: Johnny Gerard, tel. 0578-621453
ledenadministratie@ampt-epe.nl

Website: Fer Jantzen
webmeester@ampt-epe.nl

Leden: Aline van Dam (Bibliotheek) en Gert van den Esschert

Lidmaatschap: € 15,00 per jaar

Rabobank: NL68 RABO 0160 1866 68 ten name van penningmeester Ampt Epe

I.S.S.N.-nr.: 1383-2026

AANDACHTSPUNTEN

*Ons blad niet ontvangen? Neem dan contact op met Johnny Gerard, ledenadministratie@ampt-epe.nl.

*Door uw artikel aan te bieden voor publicatie in ons blad geeft u automatisch toestemming voor digitalisering ervan na vijf jaar, door óf de vereniging óf de Gelderland Bibliotheek ten behoeve van een publieke website.

*Lever uw artikel(en) s.v.p. digitaal aan (in een Wordbestand). Mocht u dit niet mogelijk zijn, neem dan contact op met de redactie.

*Opzegging van uw lidmaatschap dient vóór 1 december, voorafgaande aan het nieuwe contributiejaar, te geschieden (bij de ledenadministratie).

*Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van 'Ampt Epe'.

UIT DE VERENIGING

AART SCHURINK

POSTADRES AMPT EPE GEWIJZIGD

Het postadres van Ampt Epe (Postbus 114, 8170 AC Vaassen) komt te vervallen. Het bestuur heeft daartoe besloten omdat het handiger is in Epe de post op te kunnen halen. Het nieuwe adres is Postbus 72, 8160 AB Epe. De postbus is gevestigd bij de Bruna in Epe. Het postbusnummer is inmiddels in werking getreden. Het oude postadres zal echter nog tot 5 februari 2017 in gebruik blijven. Organisaties en verenigingen zijn op de hoogte gebracht. Ook op de website zal het nieuwe postbusnummer worden genoemd.

FIETSPAD LANGS KANAAL KRIJGT NAAM

Het naamloze fietspad tussen Grift en Apeldoorns Kanaal heeft een naam gekregen. Het college van B en W van de gemeente Epe heeft op advies van streekarchivaris Gerrit Kouwenhoven besloten aan het fietspad de naam 'Jaagpad' te geven.

Tegelijk met de aanleg van het kanaal in 1829 werd aan beide zijden ervan een jaagpad aangelegd. In die tijd werd het kanaal nog veel door zeilschepen bevaren. Bij ongunstige wind moest het schip door middel van een touw worden voortgetrokken, Het trekken van het schip heet 'scheepsjagen', vandaar de naam 'Jaagpad'.

VELUWE OP DE KAART

De gemeenten Ede en Apeldoorn hebben een systeem ontwikkeld voor het ontsluiten van cultuurhistorische informatie van de Veluwe. Het systeem is gebaseerd op Google Maps-achtige plattegronden waarbij de gebruiker op een bepaalde locatie in de kaart klikt en dan achtergrondinformatie krijgt.

Op de website www.veluweopdekaart.nl staan al enkele punten op de kaart, vooral rondom Apeldoorn. Ampt Epe gaat voor het grondgebied van de gemeente Epe cultuurhistorische parels (bijvoorbeeld genoemd in het onlangs door Ampt Epe uitgegeven boek) toevoegen aan die kaart.

IMMATERIEEL ERFGOED, WAT IS DAT EIGENLIJK?

Vier jaar geleden heeft de Nederlandse regering het UNESCO Verdrag ter bescherming van het Immaterieel Erfgoed ondertekend; daarmee deed dit begrip zijn intrede. Immaterieel erfgoed speelt zich nooit af in musea en het is geen dierentuin of monumentaal gebouw. Immaterieel erfgoed gaat over wat mensen doen, we noemen het ook wel 'levend erfgoed'. Het moet worden doorgegeven van generatie op generatie. Een ander woord is ook wel traditie, iets wat mensen verbindt en een gevoel van identiteit en continuïteit geeft. Het zijn vaak blijvende tradities waarvan de inhoud mag veranderen, maar ze blijven bestaan. Bijvoorbeeld het sinterklaasfeest of het bloemencorso in Zundert, het ambacht van molenaar.

Ook hennakunst is zo'n voorbeeld: het maken van tijdelijke versieringen op de huid met kleurstof uit hennepbladeren, aangebracht bij speciale gelegenheden door vaak vrouwen van Turkse of Marokkaanse afkomst. Het is al ver voor onze jaartelling bekend. Een soort voorloper van hedendaagse tatoeages, die wel een stuk moeilijker zijn te verwijderen...

HISTORISCHE UITDRUKKINGEN

Links of rechts

Wanneer iemand je rechterhand is, betekent dit dat deze persoon je belangrijkste assistent is. Maar waarom gaat het om iemands rechterhand en niet om zijn linkerhand? Volgens het *Etymologisch Woordenboek* heeft het woord links een negatieve betekenis. Zo betekent 'iemand links laten liggen' iemand negeren en 'twee linkerhanden hebben' betekent dat iemand onhandig is. Rechts daarentegen heeft juist een positievere betekenis. Met onze rechterhand geven we elkaar bijvoorbeeld een hand en begroeten we elkaar. 'De rechterhand is veruit de belangrijkste hand. Vroeger was de rechterhand ook de zwaardhand waarmee werd gestreden', zegt hoogleraar Nederlandse Taalkunde Jack Hoeksema. 'De linkerhand wordt vaak niet gebruikt. Het woord slinks (slim en gemeen) komt ook af van het woord links.'

Wanneer een bedrijf failliet gaat, kun je dit uitdrukken door te stellen dat het 'op de fles gaat'. Waarom luidt deze uitdrukking eigenlijk zo?

Een aannemelijke verklaring voor de oorsprong van de uitdrukking heeft te maken met biervaten. Wanneer een biervat bijna leeg was, werd het laatste beetje bier eruit getapt en in een fles gedaan. Dit bier was echter niet in al te beste staat meer en werd vaak aangelengd om het nog enigszins drinkbaar te maken. Wanneer je dit bier voorgeschoteld kreeg, werd je in feite bedonderd. Zo zou onder andere de term 'flessen' in de betekenis van 'bedriegen' ontstaan zijn. Ook 'op de fles gaan' zou hiermee te maken hebben: een kroeg die slechts nog bier uit de fles kon schenken, had blijkbaar niet meer genoeg middelen om een nieuw biervat aan te schaffen en was dus zo goed als failliet.

Alweer twee mooie voorbeelden van de website *isgeschiedenis.nl*.

(VOORLOPIGE) EVENEMENTENAGENDA 2017

ALINE VAN DAM EN GERT VAN DEN ESSCHERT

DONDERDAG 23 FEBRUARI - WINTERLEZING

De Stichting tot Behoud van de Veluwe Sprengen, ook wel kortweg de Bekenstichting, zal voor ons een presentatie houden over het ontstaan en de betekenis van de Veluwe sprengen en beken. Aan de hand van een PowerPoint-presentatie zal met name de relatie met de industriële ontwikkeling in de middeleeuwen en de ecologische en landschappelijke betekenis van dit cultuurhistorische erfgoed worden belicht. Op een nader te bepalen datum zal aan deze lezing een excursie worden gekoppeld naar de Eper- en Heerdersprengen.

De lezing vindt plaats in het Kulturhus EGW in Epe. Aanvang 20.00 uur, de zaal is open vanaf 19.30 uur.

DONDERDAG 6 APRIL - LEDEN-/JAARVERGADERING + LEZING

Dit jaar vindt deze vergadering plaats in het kerkelijk centrum De Rank aan de Torrenstraat 15 in Vaassen. Na het huishoudelijke deel van de vergadering zal vanaf circa 20.45 uur de lezing verzorgd worden door mevrouw Miny van der Zande. Zij zal ons de historie uit de doeken doen van haar overgrootmoeder Evertje van der Zande-Schouten, de 'Minne van de Koninginne'. Zij zoogde baby Wilhelmina, dochter van koningin Emma, samen met haar eigen pasgeboren dochter. Want in die tijd (1880) gaven vrouwen uit de hogere kringen zelf geen borstvoeding.

Mevrouw Van der Zande is voorzitter van onze zustervereniging, de Vereniging Oud-Apeldoorn (VOA). Zij gaf op de televisie in 2013 bij de omroep MAX, in het programma 'Tijd voor MAX', een interview aan de tafel bij Martine van Os en Sybrand Niessen over haar overgrootmoeder.

De vergadering begint om 20.00 uur, de zaal is open vanaf 19.30 uur.

Let op!

→Over de excursie naar de Eper- en Heerdersprengen en de lezingen in het najaar zult u in de volgende nummers van *Ampt Epe* worden geïnformeerd.

→Voor alle evenementen geldt: gratis deelname voor leden met eventuele partner; niet-leden betalen 3,50 euro.

→Het is altijd mogelijk dat een evenement, om welke reden dan ook, niet kan doorgaan. Dit wordt vermeld op de website: www.ampt-epe.nl. Raadpleeg dus altijd de info op onze site.

IN MEMORIAM PETER STORK

AART SCHURINK

Op 14 juli 2016 overleed Peter Stork op 84-jarige leeftijd.

In het septembernummer hebben we daarover een kort bericht geplaatst. In dit nummer willen we uitgebreider aandacht besteden aan deze bijzondere persoonlijkheid.

Peter Stork heeft min of meer aan de wieg gestaan van onze vereniging. Hij was lid van het eerste uur en penningmeester van september 1968 tot mei 1982. Op 15 oktober 2011, tijdens de viering van het 50-jarig bestaan van onze vereniging, werd hij gehuldigd tot erelid.

Mijn eerste contact met Peter Stork was ter voorbereiding op een artikel over het 50-jarig bestaan van Ampt Epe in 2011. Ik ging op zoek naar de mens achter de vereniging en mocht een interview met hem hebben.

Hij vertelde toen dat hij eind jaren vijftig als cultuurtechnicus werkzaam was bij de Development Board van Irak. Door bezoeken aan onder meer Ur, Babylon en Jarmo in Koerdistan, waar voor het eerst akkerbouw werd bedreven, werd zijn belangstelling voor cultuurhistorie gewekt. Op een missie later van de EEG naar Burkina Faso nam hij luchtfoto's mee en vervaardigde in de loze uurtjes de eerste Eper kaart met grafheuvels en oude karrensporen. Sinds 1967 was hij als planoloog werkzaam bij de provincie Gelderland. Hij was medeopsteller van Gelderse Streekplannen en hoofd van het projectbureau Nationale Landschappen.

Na zijn pensionering ging hij zich nog meer richten op schrijven en was hij auteur van het rapport *Historisch grondgebruik in de gemeente Epe* en medeauteur van het boek *Veluwe sprengen en beken: een uniek landschap*. In die tijd werd hij ook bestuurslid van de Bekenstichting en bracht daar zijn veelzijdige kennis in.

In ons blad zijn vooral zijn talloze artikelen over de geschiedenis van Epe en het historisch grondgebruik in de gemeente Epe bekend.

Tijdens ons interview kwam hij met het idee de kadastrale kaart van 1832 verder uit te werken. Er zou een kaart moeten komen met een schat aan gegevens over de verschillende (cultuur)historische onderwerpen in de gemeente Epe. Later werd op voordracht van Peter door het bestuur van Ampt Epe besloten een boek uit te geven. Er werd een projectgroep opgericht waarvan Peter en ik deel uitmaakten, naast Fer Jantzen. Dat was de tijd dat we elkaar heel vaak hebben ontmoet. Bij hem thuis hebben we menigmaal overleg gevoerd.

Telkens gaf hij blijk van diepgaande kennis van de Veluwe cultuurhistorie. In feite heeft hij het boek vormgegeven en is zijn idee - een kaart met een schat aan gegevens van verschillende (cultuur)historische onderwerpen - werkelijkheid geworden.

Gelukkig heeft hij de uitreiking van het boek op donderdag 14 april 2016 nog meegemaakt, en ook die uitreiking tekende hem. Hij wilde per se niet het eerste exemplaar uitgereikt krijgen. Dat was bestemd voor de wethouder.

We zullen zijn kennis missen, maar vooral ook zijn bescheiden, vriendelijke vasthoudendheid.

ONS AGRARISCH EN INDUSTRIEEL VERLEDEN: INRICHTING VAN HET LANDSCHAP, DE SAMENLEVING EN HET BESTUUR VAN EMST, EPE, OENE EN VAASSEN RONDOM 1800

Door: C. Stork, F.Ph. Jantzen, G. Kouwenhoven en A. Schurink

Een mooi cadeau voor uzelf of voor een ander. U maakt in dit boek kennis met het agrarisch landschap van de buurtschappen en met zijn bewoners vóór de industrialisatie. U kunt op buurtschapniveau in uw eigen woonomgeving aan het begin van de negentiende eeuw rondkijken. Een grote, uitneembare kaart met daarop het grondgebruik rondt het boek af.

Het boek is verkrijgbaar bij de Bruna-vestigingen in Epe en Vaassen voor € 24,95.

Leden van Ampt Epe kunnen dit boek aanschaffen voor de gereduceerde prijs van € 16,- bij ons bestuurslid, mevrouw Van Dam (telefonisch: 0578-62 08 74; mail: bibliotheek@ampt-epe.nl). U kunt het boek ook laten verzenden.

U betaalt dan € 20,90 inclusief verzendkosten.

VEREENIGING VAN BEEKEIGENAREN IN DE GEMEENTE EPE DE KIST VAN VAN DELDEN, DEEL 4*

TJADA AMSTERDAM

NIEUWE VERENIGING SLUIT KLAARBEEKEIGENAREN EN GEMEENTE EPE BUITEN
Even terug naar het begin. Om uit de greep van de overheidscontrole op hun beken te blijven richtten zestien eigenaren van sprengbeken of delen daarvan in 1941 de Vereniging van Beekeigenaren in de gemeente Epe (VVB) op. Ze legden zichzelf onderhoudsplicht en de controle daarop op, om een einde te maken aan klachten over wateroverlast door slecht onderhouden beken.

Dat lukte maar ten dele. Enkele beekeigenaren hadden allang geen (bedrijfs)belang meer bij hun beek(deel) en spendeerden geen cent meer aan beekonderhoud. Met name drie van de zeven Klaarbeekeigenaren bezorgden het VVB-bestuur voortdurend hoofdbrekens.

Waren klachten over een slecht onderhouden Klaarbeek in 1941 de directe aanleiding tot de oprichting van de vereniging, dat waren ze ook om de vereniging in 1959 op te heffen.

Even lijkt het bestuur van de Vereniging van Beekeigenaren begin jaren vijftig de moed te verliezen. Het lukt maar niet om nalatige leden te bewegen tot een goed onderhoud van hun beken, en dat werkt door op de hele vereniging. Op verzoek van de Klaarbeekeigenaren zelf vindt in november 1955 een gesprek plaats tussen hen en het VVB-bestuur in een poging de problemen nu eens echt op te lossen.

Ijdele hoop; de gesprekspartners komen niet tot overeenstemming.

Als het bestuur er ook nog achter komt dat de vereniging eind 1951 haar rechts-

EPE. — In een alhier gehouden vergadering van beek-eigenaren in deze gemeente werd besloten tot oprichting van de „Vereniging van Beek-eigenaren in de gemeente Epe”. Het gemeentebestuur werd op deze vergadering vertegenwoordigd door de weths. Wagenaar en Lammers, terwijl ook de Ned. Heide Maatschappij een vertegenwoordiger had gezonden.

De statuten, waarop de goedkeuring der Regeering zal worden gevraagd en het Huishoudelijk Reglement werden vastgesteld.

Er werd een bestuur gekozen: Voorzitter Ir. H. Müller te Vaassen; Onder-voorzitter H. G. Heerze, te Emst; Secr.-Penningmeester: M. Bos, te Epe; algemeen bestuurslid: G. H. Bos te Vaassen.

Van de aanwezige eigenaren traden er 12 als lid van de vereniging toe.

30 mei 1941, NAC: oprichting van de
‘Vereniging van Beek-eigenaren
in de gemeente Epe’

persoonlijkheid (die zij in 1941 voor tien jaar kreeg) blijkt te zijn kwijtgeraakt, is het elan er eind 1955 helemaal uit. Het (dagelijks) bestuur handelt de lopende zaken in de twee daaropvolgende jaren onderling af.

Uit een ‘krabbeltje’ van medio 1957 blijkt er dan toch weer wat te broeien. Achter de schermen wordt in klein comité een nieuwe organisatie voorbereid voor beekeigenaren die hun beek nog benutten in hun bedrijfsvoering. Op 28 augustus 1958 zit het volledige bestuur voor het eerst sinds eind 1955 weer bij elkaar. Zoals de vereniging er nu voor staat, kunnen we niet verder, concludeert voorzitter G.H. Bos. Toch blijft voortzetting van

de samenwerking tussen de goedwillenden gewenst.

Het bestuur neemt een kloek besluit: liquidatie van de VVB en vervolgens een doorstart, maar dan zonder de Klarabeekeigenaren en de gemeente Epe (eigenaar Eper Dorpsbeek en de benedenlopen van enkele andere beken).

PROFESSIONEEL

Zeven beekeigenaren zitten op 17 september 1958 in hotel De Cannenburch in Vaassen bij elkaar; vier afwezige genodigden hebben al bij voorbaat hun instemming kenbaar gemaakt. Voorzitter Bos zet uiteen waarom de Klarabeekeigenaren erbuiten zijn gehouden: 'omdat deze de positie van de andere beekeigenaren steeds in gevaar hebben gebracht. De gemeente Epe is evenmin gevraagd, omdat in het verleden wel is gebleken dat deze zich veelal partij stelt tegenover de parti-

BKEN ZIJN AFVALPUTJES

Het is nu nauwelijks voor te stellen met welk een gemak vijftig jaar geleden bedrijfsafvalstoffen in de beken werden geloosd. Legaal overigens. Als eigenaar van de beek (of een deel daarvan) hadden de bedrijven niet alleen het recht om het water te benutten in hun productieprocessen en/of als energiebron, maar mochten zij ook hun proceswater vrijelijk in de beek laten wegstromen. Zo was het altijd gegaan en zo ging het nog. Maar met dat afvalwater spoelden allang geen onschuldige stoffen meer in de beken.

Dat blijkt wel uit de enquête die het bestuur van de Vereniging tot Instandhouding van Bedrijfsbeken (VIB) in maart 1961 onder haar leden houdt. Het bestuur legt daarin de leden vier vragen voor: Loost u fabricage- of andere afvalproducten op uw onderbeek? Welke stoffen betreft dat? Overweegt u in de toekomst maatregelen te nemen om verontreiniging te voorkomen? Zo ja, op welke wijze denkt u dit te doen?

De antwoorden die daarop binnenkomen, liegen er niet om. Een bloemlezing uit de gemelde vervuilende stoffen: overstort van septic tanks; water van stofvanginstallaties; oliehoudend verlieswater van hydraulische systemen; was- en spoelwater met zeepresten, (optische) bleekmiddelen, calgon; papiervezels; anilinekleurstoffen; chemische stoffen als aluminiumsulfaat, natronloog, chloorbleekloog, waterstofperoxide, zwavelzuur, melkzuur. Over de oplossing van de veroorzaakte verontreiniging hebben de bedrijven nog nauwelijks nagedacht. Slechts één bedrijf, een wasserij, verklaart al een waterreiniger te gebruiken: een soort bezinkput voor het vuilste zeepwater. Af en toe wordt de put geleegd en wordt de drab op de mestvaalt gegooid. Andere bedrijven voeren eveneens als mogelijke oplossing aan om de vervuilende stoffen in hun afvalwater vóór lozing af te vangen, in putten of op vloeivelden.

Het bedrijf dat nota bene de meeste chemicaliën in de beek laat wegvloeien, doet dat zonder enige scrupule: 'In hoeverre hier sprake is van ongewenste afvalstoffen en op welke wijze men deze uit het water kan verwijderen, is ons op dit moment onbekend. Een oplossing op het gebied van afvalwaterreiniging kunnen wij u dus niet geven.'

Geen wonder dat het VIB-bestuur de druk van de overheid om een eind te maken aan die lozingen op zich af voelt komen.

culiere beekeigenaren.'

De aanwezigen gaan volledig mee in de plannen van het VVB-bestuur voor een nieuwe organisatie. Er wordt al meteen gesproken over de inzet van mechanische beekschoonmaakapparatuur, over mogelijk een eigen schoonmaakploeg, een eigen uitvoerder, kortom: een professionele aanpak. Een driekoppige commissie van voorbereiding krijgt de taak de oprichting van een nieuwe club in de steigers te zetten.

De commissie kiest als naam Vereniging tot Instandhouding van Bedrijfsbeken. De toevoeging 'in de gemeente Epe' plakt zij er niet meer aan vast. Ook eigenaren van bedrijfsbeken buiten de gemeente kunnen aanhaken (later treden dan ook eigenaren uit Heerde en Apeldoorn toe). Doel: het in stand houden van bedrijfsbeken voor aan- en afvoer van fabricagewater, krachtopwekking en andere industriële toepassingen. Voor onenigheid over bijvoorbeeld de schouwrapporten ('Wat is schoon?') moet er een arbitragecommissie komen.

EÉN GULDEN

Als half februari 1959 de zoveelste klacht van de gemeente Epe binnenkomt over wateroverlast door een verwaarloosde Klarbeek inclusief de dreiging de beek onder overheidstoezicht te plaatsen, besluit het bestuur zich daartegen niet langer te verzetten. Het trekt daarmee zijn handen voorgoed af van de Klarbeek.

Kort daarna krijgt de gemeente Epe grote delen van de probleembeek in eigendom. Diverse Klarbeekeigenaren gaan maar al te graag in op het gemeentelijke

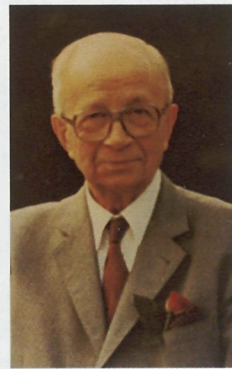
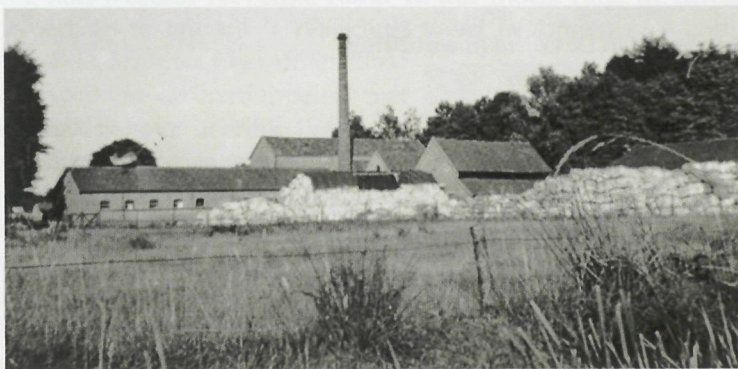
aanbod om hun beekdeel te verkopen voor de symbolische prijs van één gulden. De nieuwe eigenaar maakt meteen een plan voor verbetering van de waterafvoer in de beek.

Om de weg vrij te maken voor de oprichting van de nieuwe vereniging, zonder Klaarbeek, moet eerst de oude geliquideerd worden. Tijdens de zestiende algemene ledenvergadering op 1 mei 1959 houdt de 'Vereeniging van Beekeigenaren in de gemeente Epe' op te bestaan. De negen aanwezige leden, die alle zeven beken in de gemeente Epe vertegenwoordigen, stemmen unaniem in met de voorgestelde liquidatie.

Vierenhalve maand later, op 15 september 1959, vindt de oprichtingsvergadering plaats van de Vereniging tot Instandhouding van Bedrijfsbeken (VIB), in aanwezigheid van tien adspirant-leden. Zij conformeren zich aan de ontwerpstatuten en het huishoudelijk reglement en kiezen ir. B.J. Helders tot voorzitter, en het drietal dat de commissie van voorbereiding vormde, tot bestuursleden: A.W.J. van Delden, A.J. te Riele en J. van Delden. De jaarlijkse schouw willen ze weer regelen als vanouds: de leden-beekeigenaren gaan elkaars beken controleren op voldoende onderhoud. Met zo nu en dan een schouw door externen. Op de valreep wordt G.H. Bos, die de opgeheven VVB dertien jaar als voorzitter door lastige jaren loodste, benoemd tot erevoorzitter van de nieuwe vereniging. Op 18 januari 1960 verkrijgt de VIB haar officiële goedkeuring.

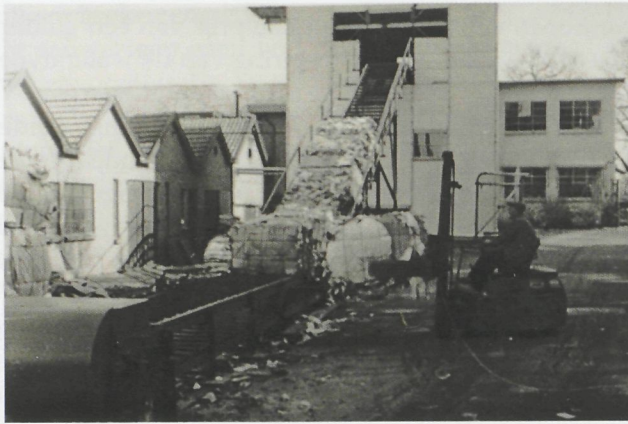
NIEUWE BEDREIGINGEN

Na een paar rustige beginjaren doemen in 1961 weer nieuwe bedreigingen op: de aanpak van de waterverontreiniging door de overheid en de mogelijke oprichting van een regionaal waterschap. Vooral het eerste onderwerp baart de vereniging zorgen. Beekeigenaren hebben het recht het water van hun beek te gebruiken, maar zijn ook gerechtigd hun afvalwater vrijelijk op diezelfde beek te lozen. En het zijn allang geen onschuldige middelen meer die met het afvalwater de beek in spoelen.

De papierfabriek van Van Delden (1940). Rechts: Gerrit Herman Bos.

Papierfabriek Van Delden (1964)

Nieuw is de problematiek niet. In juni 1954 uit een boze inwoner van Vaassen in het *Veluws Nieuws* al zijn gram over de stinkende Dorpse Beek:

‘Het begint reeds bij de NV Van Delden’s Papierfabriek waar verschillende soorten verfstoffen en afval worden geloosd. Dan volgt de NV Industrie met de lozing van oliën en vetten en alle soorten afval en vuil, en de NV Vulcanus maakt met de lo-

zing van de riolen het geheel (vooral bij warm weer) tot een dusdanige brij en stank, dat het voor aan- en omwonenden zeer hinderlijk, om niet te spreken van onhoudbaar, is.’

De aanpak van verontreiniging van het oppervlaktewater staat in het begin van de jaren zestig bij de overheden, van Rijk tot gemeente, inmiddels hoog op de agenda. Om inzicht te krijgen in de problematiek polst het VIB-bestuur in maart 1961 de leden over het afvalwater van hun bedrijf (zie inzetstuk op bladzijde 7) ‘ten einde paraat te zijn bij te verwachten moeilijkheden’.

En moeilijk krijgen de beekeigenaren het.

(Wordt vervolgd)

FOTO'S

Met dank aan Frans Schumacher

NOOT

* Dit artikel is eerder verschenen in *De Wijerd* (maart 2016).

1942 - EMST ONTDEKT DOOR VIER ROTTERDAMSE JONGENS

JAN PAASMAN EN HERMAN SNOEK

Vier vrienden uit Rotterdam maakten, ook tijdens de oorlog, regelmatig vakantietochtjes. Belevissen en wetenswaardigheden werden opgeschreven in een reisverslag, aangevuld met fotootjes.

Een van die uitstapjes vond plaats in 1942 waarbij ze, door de charmes van vier Amsterdamse meisjes, in Emst terechtwamen - op de fiets. Een volgende reis, in december van dat jaar, ging weer naar de jeugdherberg in Emst, nu met de trein. Ondanks de Duitse bezetting waren het gezellige tochtjes. De vrienden - Arie Monster, Hans Nagtegaal, Joop Vermeulen en Aart van der Waal - noemden zich 'De Zwerfpalen', de Amsterdamse vriendinnen noemden zich 'De Vlindertjes'. Uit de reisverslagen hebben wij enkele van hun belevenissen, die betrekking hebben op Emst en omgeving, voor u samengevat (met instandhouding van de 'oude' spelling).

NAAR DE VELUWE

Wij hadden onderweg vier dames uit Amsterdam ontmoet en het klikte, vooral bij enkele, zoo goed dat onze plannen om met de fiets een reis te maken naar Beek bij Didam omgezet werden naar het fietsdoel van de dames: de Veluwe, en met name Emst-Epe. Voor de reis uit Rotterdam maakte dat niet veel uit wat afstand betreft en het was voor de beide groepen zeker zoo gezellig. Vanuit de jeugdherberg in Gorssel, waar we elkaar hadden ontmoet, ging de groep op stap. Helaas: onderweg twee lekke banden zoodat de eerste activiteit die dag het plakken van banden was. Intussen was een stelletje dat voorop fietste zo verliefd geworden dat de tocht naar Emst, door het vele kletsen, zo'n beetje door heel Deventer voerde voordat de weg kon worden vervolgd. Rond 12 uur moest eerst de inwendige mens worden gevoed. In restaurant 't Waaghuis werd begonnen met koffie, cake en krentenbrood. Daarna was het diner klaar en smaakten de aardappelen met een bal gehakt heerlijk. Voor de avond moest de slager nog worden bezocht voor een mooi stuk worst. Er lag nog een mooi stuk, waar negen A-bonnen voor moesten worden betaald. Uiteindelijk was het oorlogstijd. Deze waren gelukkig vlot bij elkaar gezocht. Onderweg naar Emst zag Aart nog kans om met acht AK-bonnen en twee overgebleven A-bonnen liefst acht ons rookworst te kopen. Die dag was het dus goed geregeld.

Ook gingen we nog bij een slager worst kopen. Er lag een mooi stuk, waarvoor we echter 9 A-bonnen nodig hadden. Deze waren spoedig bij elkaar gescharreld.

EMST

Hier wisten Ger en Rini een boer te wonen, waar een kennis van hen werkte. De boerderij lag op zo'n kilometer van Emst richting Vaassen aan de rechterkant van de weg. Daar gingen we naar toe en we konden er gelukkig allemaal slapen. De jongens moesten het echter met het voormalige kippenhok doen. Dat namen we natuurlijk graag aan, want het beloofde een romantisch vakantie-einde te worden. We richtten ons hier dus huiselijk in. Daar we inmiddels een vrij groote honger hadden gekregen, streken we al gauw in het gras neer om nu onze maaltijd eens in de natuur te gebruiken. Natuurlijk af en toe door wespen en ander ongedierte aangevallen, maar dat is natuurlijk het romantische aan zo'n maaltijd. Daarna het nachtverblijf in orde maken, maar er waren alleen dekens voor de meisjes en wij moesten ons dus redden met onze jassen. Daarna was het tijd voor een wandeling door de natuur. De inmiddels gevormde stelletjes zochten hun eigen weg en waren al snel verdwenen. Hans en ik bleven als twee heren achter en hebben zo van de natuur genoten. Om kwart voor elf was het eerste stelletje weer terug, maar toen wij een half uur laten aankwamen, was de deur op slot. De boer kwam bepaald niet vriendelijk naar buiten en vroeg waar de rest was. Dat wisten wij natuurlijk niet, maar het kippenhok werd opengemaakt en wij gingen zoogenaamd naar bed.

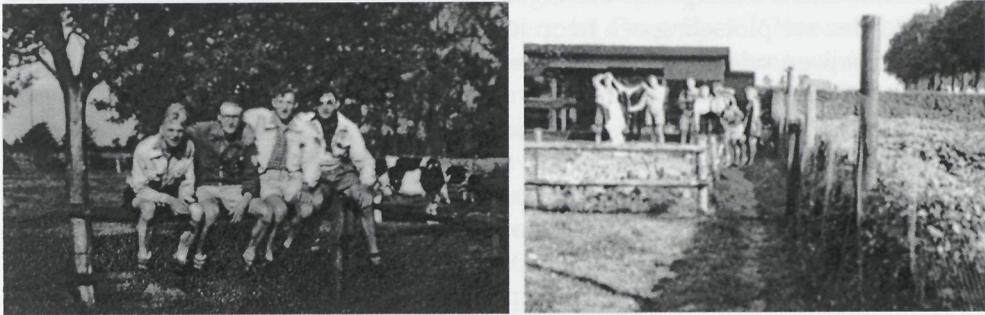
Het duurde echter wel een tijd voordat ieder weer terug was en omdat de hooizolder niet meer toegankelijk was, moest de rest in het kippenhok slapen. Zo gingen we dus, aangekleed en al, met z'n zessen slapen op een plek die ingericht was voor vier. Was dat even een hoopeloze beweging. Om drie uur moest ik er uit om het 'bruine verfpakhuis' met een bezoek te vereren. Maar omdat deze in de hooischuur lag, moest ik zo goed en kwaad als het kon, 'auf der grüne Wiese' gaan zitten. Tot overmaat van ramp waren ze van alle kanten hevig met afweergeschut aan het knallen, zodat ik daar bepaald niet op mijn gemak zat. De tweede ramp was dat mijn papier op was, zodat ik maar twee blaadjes uit mijn notitieboekje heb opgeofferd. Een bekend spreekwoord luidt: 'Eind goed, al goed', maar toen een Engelsche bommenwerper ontzettend laag overkwam, moest ik mijn actie staken en stond ik in een wip weer in het kippenhok.

Daar ontstond een nieuw probleem, want omdat ik weg was gegaan, had Aart zich zo gedraaid dat mijn kleine plek volledig in beslag was genomen. Daar zat ik met mijn goeie gedrag. Buiten werd er inmiddels hevig geschoot en vielen er in de verte ook nog bommen. Ik zat hier binnen moederziel alleen tussen vijf slapende lichamen waarvan enkele, zo bleek later, slechts zoogenaamd sliepen.

's Morgens trokken Hans en ik onze windjacks aan om een wandeling te maken in de mooie omgeving van Vaassen. De rest lag nog te slapen en de boer was ook nog niet wakker, dus we konden op stap naar de Cannenburgh en via het bos weer terug. Onderweg kwamen we ook nog de andere heren tegen die hetzelfde hadden gedaan, maar aan de boer moesten uitleggen dat de twee ontbrekende personen die nacht toch echt in het kippenhok hadden geslapen. Terug in onze 'villa'

hebben we met de dames, die inmiddels ook waren ontwaakt, het ontbijt genuttigd. Na het ontbijt moesten de slaapzakken worden uitgeklopt. Jo dacht dat in de slaapzak van de kleine Rinie nog stroo was achtergebleven, maar toen hij werd omgedraaid, viel er in plaats van stro een klein bh'tje uit tot verwondering en later groote pret. Aart had 'toevallig' zijn fototoestel bij de hand en legde deze scène vast voor het vakantieverslag. Dat we onze buik vast moesten houden is te begrijpen want het was voor ons jongens geen alledaagse vondst. En dat na een nacht vol sensationele gebeurtenissen. Toen we uitgelachen waren, wilden we nog een foto van ons vieren nemen als herinnering aan deze dag. Een geschikte plek was op een hek, en dat zakte eerst door. Maar tenslotte ging het goed en wilde een van de meisjes de foto wel maken.

Links: 'De Zwerfpalen' op het hek. Rechts: De vondst van een bh.

De boer stond intussen stomverbaasd al deze gebeurtenissen gade te slaan en wist niet of hij kwaad moest zijn of niet. Als je het mij vraagt, was hij gewoon woest en wilde hij ons zo snel mogelijk kwijt. Zodoende paktten we onze spullen en vertrokken. Aart rekende af en het was bepaald niet weinig dat we moesten betalen. Zo vertrokken we dus om ongeveer tien uur uit Emst om een traject van zo'n 130 km naar huis te aanvaarden. Dwars door de schitterende bossen van het Kroondomein naar Uddel. Vandaar over Garderen en Hoevelaken naar Amersfoort. Dat we onderweg nog diverse keren verkeerd zijn gereden kwam door Aart die met Lydie voorop fietste. We namen afscheid van de dames die vandaar naar Amsterdam fietsten en gingen zelf verder naar Rotterdam. Terug in Rotterdam lazen we tot onze vrolijke verbazing het artikel 'Slaapt uw dochter ook in een kippenhok?' in het *Rotterdamsch Nieuwsblad* van 14 augustus 1942 (zie volgende bladzijde).¹⁾

¹⁾ Het artikel stond ook in het *Dagblad van Rotterdam* van 15 augustus 1942 en in de *Eper Courant* van 19 augustus 1942.

KERST IN EMST

In december 1942 gingen de jongens weer op reis.

In de trein hadden we spoedig een leege coupé te pakken, maar dit bleef niet zoo, want er kwamen nog meer reizigers bij, o.a. eenige jonge dames. Even later vertrok dan het stoomtreintje, maar de pret duurde niet lang, want een goeie honderd meter verder stonden we alweer stil. Toen een hevig geschok en we gingen weer vrolijk terug naar het station, waar we een poosje bleven staan. Toen hoorden we plotseling een hoop herrie op het perron en wie zeilden daar door de duisternis? De Vlindertjes natuurlijk.

Toen ze allemaal ingestapt waren, was de rust weer hersteld. Even voordat de trein vertrok, ging het portier van onze coupé open en wie kwam daar in d'r dooie eentje binnenstappen? .... De kleine Rini. Eerst had ze ons niet gezien, maar toen ... verhip hé, die Rotjeknorjes zijn er ook? Nou, toen was het natuurlijk gebeurd, er moest van alles en nog wat verteld worden en zoo waren we ongemerkt in Epe. Hier volgde dan een in-nig weerzien tusschen de Vlindertjes en de Zwerfpalen. Daar het aan de uitgang van het station erg druk was, klommen we maar over het hekje en stonden zodoende vlug op straat.

En natuurlijk werd er weer gewandeld in de 'oerwouden' van Emst: Toen ik weer een beetje bijgekomen was van de schrik, drong het tot mij door dat deze zwarte gedaante met krulstaartje een wild zwijn geweest was, dat door mijn komst in zijn rust gestoord werd en ervandoor ging. Toen ik dus besefte, wat er aan 't handje was, rende ik, onder het uiten van woeste strijdkreten, het bosch weer uit. Natuurlijk kwam de heele keet op mijn gegil af, want ze dachten op z'n minst, dat ik door een heel leger van die wilde varkens achternagezeten werd. Van mijn ver-

Slaapt uw dochter ook in een kippenhok?

Men schrijft ons: Zelfs voormalige kippenhokken deden dienst om vacantiégangers te herbergen! Zulks moge dienen als een waarschuwing aan alle ouders, die er prijs op stellen, dat hun kinderen gedurende hun vakantie in een behoorlijke omgeving vertoeven. Men kan zich niet onttrekken aan den indruk, dat zoo'n kippenhok, waar vele menschen dicht opeengepakt liggen, in geval van brand veel weg heeft van een muizenval. En brand kan licht ontstaan in een omgeving, waar veel gerookt wordt en waar de bodem bedekt is met los stroo. Ook uit andere overwegingen moet echter ernstig tegen de „romantische” overnachtingsgelegenheden, zooals die thans bij duizenden op het platteland ontstaan zijn, gewaarschuwd worden. In talrijke plaatsen wordt onderdak aangeboden aan minderjarigen, zonder dat van eenige controle hierop sprake is. Jongens en meisjes slapen zonder toezicht in kippenhokken, stallen, schuren en op zolders. Het is dan ook geen wonder, dat er reeds tal van klachten gerezen zijn over het verblijven van jeugdige personen van beiderlei kunne in dezelfde ruimte.

De toestand, waarbij iedereen, die daar gelegenheid voor heeft, onderdak kan verschaffen aan jongeren, is onhoudbaar. Ouders, die hun kinderen op vacantietocht laten gaan, zonder zich er van te vergewissen, waar deze den nacht zullen doorbrengen, mogen zich wel eens voor oogen houden, wat hiervan de gevolgen kunnen zijn. Invallen, die de politie zoo hier en daar ondernomen heeft en de verhalen der jeugdige kampeerders zelf hebben aangetoond, dat in de kampeerboerderijen en wilde kamphuizen de gunstigste voedingsbodem geschapen wordt voor het ontstaan van een ver gaande zedenverwildering. Dat aan meisjes van zestien jaar de gelegenheid geboden wordt, met jongemannen te overnachten is een beschaafde natie onwaardig en moet op den duur leiden tot een zedelijke ontarding, die moeilijk te beteugelen zal zijn. Het is daarom waarlijk te wenschen, dat de bevoegde instanties nu niet langer meer zullen wachten met ingrijpen en met één slag aan de bandelooze toestanden, die er in het kampeleven heerschen, een einde zullen maken.

haal geloofden ze, zooals te begrijpen was, maar de helft. Dat liet mij natuurlijk koud; ik heb het in ieder geval gezien.

Nadat deze sensationeele gebeurtenis ook weer achter de rug was, dromde de heele bende weer verder door de bosschen. Af en toe passeerden we een voederplaats voor herten, maar er was nergens iets van wild te bekennen. Door de herrie, die wij maakten, was alles natuurlijk reeds lang verdwenen, voordat wij kwamen. Toen het al een beetje begon te schemeren, waren we nog steeds aan het rondzwalen, en eigenlijk wisten we niet goed de weg meer. Eindelijk, na lang loopen, zagen we in de verte iemand aankomen. 'Ha, gelukkig,' zeiden we allemaal, 'nu kunnen we tenminste de weg vragen.' Langzaam kwam het eerste menselijke wezen, dat we vandaag ontmoetten, naderbij.

'Dag, meneer! Kunt u ons misschien ook zeggen, hoe wij het beste naar Gortel komen, want wij moeten naar de jeugdherberg bij Emst-Epe!' '*?oe-ae-oh?*' Wat was dat? 'Ja, meneer, naar Gortel moeten wij. Kunt u ons den weg wijzen?' Na nog een vergelijkbaar geluid van de man concludeerden we dat de man doofstom moest zijn. Nou, daar stonden we nu. We hadden het net zoo goed aan een boom of wild zwijn kunnen vragen. Maar er kwam toch een oplossing. André schreef namelijk alles op wat hij wilde weten. Toen de man het gelezen had, gaf hij ons te kennen dat we in de goede richting liepen. Dat de helft bij deze uiteenlegging stond te brullen van de lach, is te begrijpen.

IN DE JEUGDHERBERG

Zoo zat spoedig het heele stel aan tafel en kon het feest beginnen. Na zulk een lange wandeling door de gezonde boschlucht hadden we allemaal moordhonger gekregen en het ging er dus lekker in. Aan het einde van de maaltijd waren alle schalen schoon leeg, maar ook alle buikjes rond en dik, zooveel hadden we gegeten.

Links: Jeugdherberg De Heemhoeve. Rechts: treinkaartje 3e klasse, Rotterdam-Epe

Doordat moeder enkele kaarsjes aangestoken had, heerschte er een gezellige kerststemming. Een ideale sfeer voor de jong gevormde stelletjes. Maar nu genoeg van die liefdesscènes, want daar krijg je een punthoofd met boterbloemetjes van. Om goed elf uur gingen we dan, na een reuze gezellige avond, naar onze kooien. We mochten nog wel even een luchtje scheppen... Daarna lag spoedig, na een beetje herrie, alles te snurken en enkele ook hardop te dromen.

TWEDE KERSTDAG

Vandaag stond er een vossenjacht op ons programma en daarom stond ik niet te laat op, want ik wilde mij voor deze gelegenheid eens scheren. Daar hier geen licht was, moest dit ook nog in het halfduister gebeuren en zonder spiegel, want ook dit artikel werd hier als een overbodige luxe beschouwd. Wonder boven wonder is dit experiment zonder bloedvergieten afgelopen.

Ik ging toen maar even naar buiten, om wat water voor de anderen te pompen en brood te halen. We moesten echter eerst een flinke marsch maken, voordat de eerste bakker in zicht kwam. Deze woonde aan de hoofdweg van Zwolle naar Apeldoorn. Hier kochten we 7½ brooden, dus niet al te weinig. Bij het ontbijt waren roggebrood en karnemelk weer in ruime mate aanwezig.

VOSENJACHT

Zoo liep onze weg over heuveltjes en door dichte bosschen, steeds dieper de domeinbosschen in. Het liep al tegen de middag, toen we plotseling het spoor kwijt waren, dat nergens meer te vinden was. Daar stonden we nu in de onmetelijke oerwouden van Gelderland en wisten niet meer hoe we verder moesten. Gewapend met kaart en kompas gingen we verder door de donkere bosschen die nu zoo oneindig mooi waren en waar een drukkende stilte heerschte, nu we maar met z'n zessen waren. Dus volgden we maar steeds de wildpaadjes en zoo kwamen we bij een kleine bomtrechter. Een eindje verder kwamen we bij een kleine modderpoel, een ideale verzamelplaats voor wilde zwijnen.

Er was hier ook een waterput, waar we zelf water uit konden halen om te drinken. Toen we een heele tijd later weer eens op ons kompas keken, bleek dat we netjes in een kringetje gelopen hadden en stonden we weer op dezelfde plaats, waar we een uur geleden ook al eens gestaan hadden. Toen we even later bij het boschwachtershuis weer op ons trouwe kompas keken, moesten we tot onze groote schrik constateren dat we steeds naar het verkeerde puntje van het wijzertje gekeken hadden. Dus waren we steeds de verkeerde kant opgelopen. We moesten namelijk naar het oosten en we waren steeds maar naar het westen gelopen, dus geen wonder dat we verdwaald waren.

Het begon nu al aardig te schemeren, dus moesten we flink doorlopen, wilden we niet te laat in de jeugdherberg terug zijn. Tenslotte moesten we ook nog over een vrij hoog hek klimmen. Dat er ook dezen avond weer met smaak gegeten werd is begrijpelijk, want na zoo een wandeling lust je wel een aardig hapje. We kregen vanavond krootjes, of 'bieten', zooals de Amsterdammers de dingen noemen. Na-

tuurlijk waren er ook aardappelen, vleesch en jus bij. Toen we ergens iets wilden gaan drinken, kwamen we in een café terecht, waar noch de lamp noch de kachel brandde. Het was hier dus een donkere, maar vooral koude boel. Dit feest duurde echter maar heel kort, want we waren spoedig weer verdwenen, en tien minuten na onze komst kon de vrouw de lamp weer doven en het petroleum besparen, want het café'tje was weer net zoo leeg als het geweest was. Ergens anders waar het heel wat gezelliger was, gingen we dan een glaasje limonade drinken. Zoo gingen we dan in een vroolijke stemming weer terug naar de jeugdherberg en eindigde ook deze Tweede Kerstdag erg opgewekt en vroolijk.

TERUGREIS

Ook deze morgen waren we er al weer vroeg uit, want de mist was nu geheel opgetrokken en de zon scheen van een prachtig blauwen hemel op de bevroren aarde neer. Dat het vrij hard vroom, bewezen de bloemen, die de vorst op de ruiten van de Heidehut getooverd had. Tot onze groote vreugde was de waterleiding bevroren, zoodat we ons niet konden wasschen. Dan maar ongewasschen naar huis.

Na de maaltijd moesten we natuurlijk meteen onze spulletjes in gaan pakken en alles voor het vertrek klaar gaan maken. Om half twee was dan alles klaar en konden we, na een hartelijk afscheid van Pa en Ma en van allen die nog bleven, vertrekken. Buiten werden door Arie en mij nog enkele foto's genomen en daarna zette zich de geheele stoet in beweging, richting station Epe. Hier arriveerden we maar net op tijd en het was hier zoo ontzettend druk dat we ook nu maar weer met z'n allen over het hek geklommen zijn. Al gauw kwam de trein aan en even later zat alles veilig en wel er in. Een laatste groet aan de achterblijvenden en de trein zette zich steunend en zuchtend in beweging, richting Apeldoorn. Daar aangekomen moesten we twee uur op onze verbinding naar Amersfoort wachten.

NAWOORD

Een van de vier vrienden, Aart, is na zijn pensionering teruggegaan naar Schaveren. Aan de Pollenseweg kon hij een terrein pachten (later kopen), waarop hij in 1962 een huis op wielen bouwde. Begin jaren zeventig werd de vaste woning gebouwd, waar hij sindsdien permanent woont. Hij is nu 93 jaar en geniet dagelijks van zijn woonplek, waar zich ondermeer reeën en dassen regelmatig laten zien. Tijdens een bezoek aan Aart kwamen de reisverslagen toevallig ter sprake. Het eerste verslag is geschreven door Arie, het tweede door Jaap.

Aart voor zijn huisje in Emst

LEZING VAN LULOF TERWEL OVER DE DORPSKERK

GERT VAN DEN ESSCHERT

Op woensdag 11 mei jl. waren wij als Ampt Epe te gast in de Dorpskerk te Vaassen. De hervormde gemeente (PKN) houdt haar diensten in deze mooie kerk, midden in het centrum aan het Marktplein.

Lulof Terwel, die tevens kerkrentmeester is, gaf op een inspirerende wijze een prachtige PowerPointpresentatie over de bouw en geschiedenis van de Vaassense Dorpskerk. De kerk staat op de plek waar vanaf ongeveer het jaar 800 steeds een kerk heeft gestaan. Deze eerste kerk werd door Brunhold of Brunhilde aan het Duitse klooster Lorsch (Lauresham) geschonken. In eerste instantie werd gedacht dat deze Brunhold een als zendeling rondtrekkende monnik was. Een schildje, aan de noordzijde van de kerk bevestigd, getuigt hiervan. Tegenwoordig heeft men hier een ander beeld bij. Uit oude aktes is namelijk gebleken dat Brunhold een vermogend persoon was met veel bezittingen, die een deel ervan aan het klooster schonk, mogelijk om zijn zielenheil veilig te stellen.

De Dorpskerk was in eerste instantie gewijd aan de heilige Ursula. In Vaassen zette de Reformatie door verschillende omstandigheden pas laat door. De heren van de Cannenburch bleven katholiek en hielden de katholieken zoveel mogelijk de hand boven het hoofd. Ook was de pastoor onwillig om de oude katholieke religie te verruilen voor de nieuwe protestantse religie. In het jaar 1610 werd de eerste onverdacht protestantse voorganger benoemd.

BOUWGESCHIEDENIS

Voor de geschiedenis van hervormd Vaassen was in deze presentatie wat minder aandacht. De nadruk lag op de bouwgeschiedenis van deze kerk, en dan met name op de toren, die toe is aan een grondige renovatie.

Deze toren dateert namelijk uit de vijftiende eeuw. Momenteel herbergt ze drie luidklokken: een uit 1451, een uit 1501 en een uit 2004. Over twee klokken weten we iets meer.

De klok uit 1501 is gemaakt door een heel bekende klokkengieter: de Kampenaar Geert van Wou. Het opschrift luidt: *ihesus maria iohannes vocor gerhardus de wou me fecit anno domini m cccc1*. (Vert.: ik heet Jezus, Maria, Johannes. Geert van Wou heeft me in 1501 gemaakt.) De jongste klok werd geschonken door de nabestaanden van de plaatselijke organist Heymen van 't Einde.

De tegenwoordige kerk dateert uit 1853, toen deze in de plaats kwam van de oude middeleeuwse kerk die aan vervanging toe was. Van de kerk, die momenteel plaats biedt aan ongeveer 350 kerkgangers, is het interieur in 1962 drastisch onderhanden genomen. Met de wijziging van het interieur werd de preekstoel naar de

oostkant van het schip verplaatst. De preekstoel stond voordien in het midden van de zuidzijde van het schip. In 2002 werd het historische orgel in de kerk vernieuwd; dit dateert uit 1821 en werd gebouwd door Jacobus Armbrost uit het Twentse Haaksbergen.

DE KERKTOREN

Door middel van prachtige fotobeelden en illustraties werd de toren uitputtend in beeld gebracht. Hierbij kwamen ook de gebreken ter sprake. Het vlaggen bijvoorbeeld, zoals dat tijdens de bevrijding van Vaassen op 17 april 1945 werd gedaan, is op dit moment niet verantwoord, zodat de toren dus binnenkort in de steigers gaat.

De jongste klok werd geschonken door de nabestaanden van de plaatselijke organist Heymen van 't Einde. Deze had namelijk mondeling aangegeven dat hij ter gelegenheid van zijn 85e verjaardag (16-08-2003) een derde klok wilde schenken. Helaas overleed hij op 6 juli 2003. Op de foto's ziet u hoe het transport in z'n werk ging.

Foto's: Wim van 't Einde

Alle kerktorens in ons land hadden in het verleden belangrijke maatschappelijke functies. De torenklokken luidden bij begrafenissen en bij brand en werden gebruikt voor het aangeven van de plaatselijke tijd, terwijl de kerktoren diende als uitkijkpunt voor militaire doeleinden. Ook het kadaster gebruikte de kerktoren als ijkpunt bij zijn driehoeksmetingen.

In de Franse tijd (1795-1813) werd op 1 mei 1798 door een staatsregeling de scheiding van kerk en staat vastgelegd. Hierin werd ook bepaald dat alle kerktorens (vanwege hun maatschappelijke functie) in ons land eigendom werden van de burgerlijke gemeente. In onze gemeente (en meerdere gemeenten in ons land) is deze bepaling echter niet goed uitgevoerd, zodat de torens eigendom van de kerkelijke gemeente zijn gebleven. Zo komen dus de onderhoudskosten van de toren voor rekening van de hervormde gemeente.

De kosten voor de broodnodige renovatie van de toren zijn geraamd op € 105.000. De toren is beeldbepalend voor het dorpsgezicht van Vaassen en heeft grote culturele waarde. Het is dan ook te hopen dat overheden (uit plichtsbesef?) en particulieren het benodigde geld bij elkaar krijgen.

Aan de bevlogenheid van Lulof Terwel zal het niet liggen. Naast de prachtige beelden die hij vertoonde en de (vak)kennis over bijvoorbeeld de gebruikte houtsoorten in deze kerk en toren gaf hij nog veel meer wetenswaardigheden door. Over bijvoorbeeld de doopvont, het avondmaalsstel en de zeer oude aanwezige Bijbel. Zij die op deze warme voorjaarsavond niet in de hervormde kerk waren, hebben echt iets gemist. Op deze avond mocht onze historische vereniging enkele nieuwe leden begroeten, dat zegt genoeg.

Lulof Terwel attendeerde de aanwezigen nog op de restauratie van de toren, die hoognodig is en waarvan de kerkelijke gemeente de kosten moet dragen (Stichting Vrienden van de Vaassense Dorpskerk, NL62 RABO 036 444 9764).

In verband met de restauratie van de toren werd op 18 oktober 2016 de haan naar beneden gehaald door Gerrit van der Kolk en Lulof Terwel. Foto: Gatha Schwering

OUDE WOONPLEKKEN IN EMST (VI):

ERF 'T HINKEL

EVERT DE JONGE

INLEIDING

Bij de splitsing Kanaalweg/Nijbroekseweg ligt boerderij annex camping 't Hinkel, vroeger geheten 't Hinckell. De naam is volgens Otten te verklaren als bos(je) op een glooiing. Dat kan kloppen, want de boerderij lag vroeger in het Emsterbroek, toen nog omgeven door onontgonnen broeklanden waar het wellicht opviel in het landschap door zijn iets hogere ligging. De glooiing dus. In de oudere taal was dat een *henge* en daarop lag wellicht een bosje oftewel een loo. Samengevoegd is dat Hengelo, dat weer werd verbasterd tot hengel of hingel, weer later hinkel.

De ligging nabij de Grift, in combinatie met de hoge ligging, doet vermoeden dat de boerderij al gebouwd is voordat de veertiende-eeuwse ontginningen van de broeklanden inzetten. Dit laatste leidde door het graven van zowel de Grift als de vele weteringen uiteindelijk tot een welvarend gebied, waar veeteelt een belangrijke rol vervulde. Het is de periode waarin Nijbroek omstreeks 1350 ontstond. De weg tussen het hoger gelegen - toen buurtschap - Emst en het lager gelegen Nijbroek was een belangrijke verbinding. Die liep langs 't Hinkel - een boerderij tussen twee werelden: de oude zandgronden en de nieuwgewonnen kleigronden waar veel nieuwkomers neerstreken. Ook de landerijen van 't Hinkel lagen deels op die kleigronden, zodat het een welvarende boerderij was, ook nog eens gunstig gelegen nabij waterwegen.

HARDERWIJKER PATRICIËRS

Tot de projectontwikkelaars van de middeleeuwen behoorden veel Deventer patriërs, kooplieden uit de koekstad. Zij verdienden hun geld met handel op de Oostzee en investeerden dat in de ontginningsgebieden op de Oost-Veluwe. Maar ook uit de kleinere Veluwse steden zagen investeerders kansen liggen in de rijke veeteeltgebieden. Het waren Harderwijkers die de eerste bekende eigenaren waren van 't Hinkel.

Kort na 1452 diende voor het appelgericht van Engelderholt, Beekbergen, een zaak uit Epe tussen de Harderwijker Wolf Wolters en de in Epe gegoede Herman van Meeckeren. De laatste vertegenwoordigde de prior van klooster Sibculo in Twente. Wat was het geval? Sibculo had van Wolfs vader zestien jaar eerder, dus rond 1440, geld geleend voor de aankoop van land bij 't Hinkel. Blijkbaar wilde het klooster eveneens investeren, maar men had geen geld genoeg. Hoe dan ook, Wolf claimde de rente die men zijn vader zaliger al zestien jaar schuldig was. Hij kon het volgens de oordeelwijzer voldoende aantonen; daarom werd zijn claim toegevoegd.

Wolf was op dat moment nog een jongeman, maar al wel bezitter van 't Hinkel. Uit de schepenakten van Harderwijk werd duidelijk dat hij in oktober 1464 in het (tweede?) huwelijk trad met een zekere Alijt aan wie hij de ochtend na de plechtigheid een morgengave (huwelijksgift) gaf van 25 gulden, een voor die tijd behoorlijk bedrag. Op latere leeftijd was hij meerdere jaren schepen, en in 1491 zelfs richter, van Harderwijk. Hij overleed in 1496.

Het echtpaar Wolters had tenminste een dochter, Yde, die trouwde met Reijner Bloet, eveneens een Harderwijker patriciër. Zijn vader was, evenals Wolf, schepen van deze stad, een functie die Reijner eveneens zou vervullen. Zijn vrouw kreeg 't Hinkel mee in haar huwelijk. Noch Wolf noch Reijner en zijn vrouw woonden op 't Hinkel. De boerderij was en bleef een belegging.

Reijner en zijn vrouw zouden de boerderij zelfs enkele jaren in pandschap geven aan het Karthuizerklooster in Utrecht. Op de boerderij woonde toen al jaren een pachter (wat tot ver in de achttiende eeuw zo zou blijven). Het Karthuizerklooster wilde echter een ander de pacht gunnen en moest daarvoor in 1486 de richter inschakelen om een zekere Gerrit Thijs te verwijderen. Deze was dus, 530 jaar geleden, de oudst bekende bewoner van 't Hinkel.

In hetzelfde jaar bevestigde Reijner Bloet een lening van 500 gulden die hij aangegaan was bij de commanderij van St.-Jan in Klarendal buiten Harderwijk gelegen. Zowel 't Hinkel als overig bezit in Ermelo en de polder Arkemeen bij Putten dienden daarvoor als onderpand.

Op 15 juni 1492 verkocht Reijner, ondertussen weduwnaar geworden, 't Hinkel voor 675 gulden aan Volquin van Kuynre. Deze beloofde hem de koopsom in Deventer of Amsterdam te betalen. Er zat een klein addertje onder het gras: Reijners zoon Hillebrand, als erfgenaam van zijn moeder, had rechten in het goed. Vader Reijner moest dan ook verklaren dat zijn zoon, mocht hij bij meerderjarigheid twijfelen of er wel gunstig was gehandeld, alsnog verhaal mocht halen. In hetzelfde jaar, twee dagen voor oudjaar, werd er tussen Wolf Wolters en zijn schoonzoon Reijner nog een akte opgemaakt die een interessant detail over de beide families onthult. Er moet een ruzie hebben plaatsgevonden, waarbij een ernstige verwonding of wellicht een dode was gevallen. Reijner en zijn vrouw waren daarbij betrokken en hadden een 'moetzoen' betaald van 275 gulden. Helaas meldt de akte niet wat er precies gebeurd was.

KLEIN EN GROOT HINKEL

Ofschoon niet te achterhalen is wanneer, maar ooit moet 't Hinkel gesplitst zijn. In 1530 werd namelijk in het gericht in Voorst door Weyndell vastgelegd dat zij haar man Claes Graess bevestigde in haar bezit, namelijk erf Wijck in Terwolde en erf Lutticke (Klein) Hinkell met negen morgen in Emsterbroeck, zoals het was gekocht van het echtpaar Mr. Swaeffken en Mechtelt. Mogelijk waren er oorspronkelijk huwelijksvoorwaarden waardoor de goederen, ingebracht door Weyndell uit een eerder huwelijk, alsnog gemeenschappelijk bezit werden.

Hoe liep het nu met Groot Hinkel af? De koper uit 1492, Volcker van Kuynre, die meer bezit had in deze streken, overleed zonder directe nakomelingen. In 1547 werd Wolter Pouwels op 't Hinkel genoemd. Vrijwel zeker was hij pachter van het goed. Zijn landheer was op dat moment niemand minder dan maarschalk Maarten van Rossem, die het goed mogelijk uit de boedel van de Van Kuynres had gekocht. Ook Maarten had geen kinderen, zodat het goed via zijn zuster, Margaretha, vererfde op zijn neef.

Dit familielid komen we tegen, toen in 1556 een getuigenis werd gevorderd door Jan van Isendoorn, drost van Bredevoort. De getuige, ene Jan Crijt, verklaarde dat 'ten tijde van zijn vader' in het Elsbos bij het goed Hinkel, eenmaal door zijn burenholt (bomen) werd gehouwen. Dat werd echter verboden door (boer) scholtis Marckolff.

MAARTEN VAN ROSSEM: HELD OF ROOFRIDDER?

Pleidooi voor herziening

In de (Hollandse) geschiedschrijving heeft Maarten van Rossem geen goede roep. Hij wordt meestal afgeschilderd als een roofridder. Maarten was echter een legeraanvoerder van Karel van Egmond, de hertog van Gelre (1492-1538), die zich inspande om zijn erfenis uit handen van de Habsburgers te houden. Daarbij wachtte hij niet af, maar koos de aanval. Hij bezette kortstondig de omliggende gewesten (Groningen, Drenthe, Friesland, Overijssel en Utrecht), die echter een voor een in handen kwamen van keizer Karel V. In deze Gelders-Habsburgse twisten ontwikkelde Van Rossem zich als een bekwaam legeraanvoerder die, geheel naar de geest van die tijd, geregeld het grondgebied van de Habsburgse tegenstander plunderde. Vanuit Utrecht zou hij zelfs eenmaal in de nacht met zijn mannen naar Den Haag rijden om deze stad te brandschatten. Bedenk dat er diverse weteringen moesten worden overgestoken, en dat diep in de nacht. Een waar huzarenstukje. In 1543 werd Gelre alsnog bij het Habsburgse rijk gevoegd en wat deed Karel V met Maarten: straffen? Neen, hij nam de bekwame maarschalk onmiddellijk in dienst en benoemde hem onder andere tot gouverneur van Luxemburg. In de voortdurende strijd tussen de Habsburgers en Frankrijk zou Maarten een laatste rol vervullen. In 1555 zou hij voor de keizer tot diep in Frankrijk doordringen en Parijs bedreigen. In paniek vluchtte de bevolking weg. Gelukkig voor hen stierf Van Rossem onverwachts aan de pest.

In de latere geschiedschrijving, gedomineerd door de Hollanditische versie, werd Van Rossem afgeschilderd als een plunderaar en roofridder. Echter in de zestiende eeuw was plunderen algemeen voor bezettende legers. Dat zouden de Geldersen gedurig ondervinden door bezoekjes van plunderende Habsburgse troepen. Van Rossem had ook nog eens de pech dat de tv-serie Floris door Hilversum (NH) werd gemaakt, die hem ook nog eens afschilderde als een idioot.

Maarten van Rossem was een kind van zijn tijd, maar vooral een vermetel krijgsoverste, die niet anders handelde dan andere legeraanvoerders. Hij verdient wellicht geen standbeeld, maar het is onjuist hem af te schilderen als een roofridder. Hij had de pech een Geldersman, en geen Hollander, te zijn.

Jan, ook wel Johan, van Isendoorn, was een broer van Hendrik, die we kennen van de Cannenburch. Ze hadden ook nog een zuster, Digna, die van haar eerstgenoemde broer, die omstreeks 1558 overleed, 't Hinkel erfde. Zij was getrouwd met de Kleefse edelman Herman vander Loe.

WILLEM WOLTERS OP HINKEL

Op 15 januari 1563 verklaarden Robert Everts, Rick Willems en Evert Lamberts borg te staan voor de eerste twee jaar pacht ad 114 daalders waarvoor Willem Wolters, bouwman op 't goed Hinkel, de boerderij weer pachtte van zijn landheer, jonker Herman vander Loe. Het contract werd aangegaan voor twaalf jaar. Willem beloofde voor zijn landheer een molen te bouwen en een dijk aan te leggen tussen twee nabijgelegen bossen.

Acht maanden later werd de overeenkomst nogmaals bevestigd. Op 8 september 1563 kwamen jonker Herman vander Loe en zijn vrouw met Willem Wolters, hun pachter, overeen dat eerstgenoemde partij de materialen voor de molen zou leveren en de timmerlieden betalen. Willem op zijn beurt zou de timmerlieden kost en bier geven, zolang het getimmer duurde. De pachter zou de molen twaalf jaar gebruiken; verder zou de dijk 'op Hinckell' eenmaal aangelegd door vier goede mannen - doór verpachter te benoemen - worden gekeurd op zijn deugdelijkheid. Willem zou verder drie jaar korting van zijn pacht krijgen en de afval van spaen (?; waarschijnlijk eek) mogen houden. Ook mocht hij het afval van de eikenbomen die hij gehouwen had op het goed, waarvoor een berg en schuur waren gemaakt, behouden.

De pachter zal ongetwijfeld zijn best hebben gedaan, want in 1583 was hij nog pachter van het goed, al kwam hij in 1570 in conflict met Derrick van Meeckeren, een telg uit een adellijke familie die onder andere in Epe gegoed was. Deze trok aan het langste eind. Twaalf jaar later was het weer raak, toen Willem een kwestie had met de Heerdenaar Jan Kockert die nog vijftig goudgulden van hem tegoed had. Het gericht gaf hem gelijk, waarna Kockert zijn vordering mocht verhalen op de (roerende) goederen van Willem Wolters op Hinkel.

VAN ZOUDENBALCH

In het midden van de zestiende eeuw werd geregeld geprocedeerd over de erfenis van de familie Van Rossem. Geregeld werd door Henrick van Isendoorn gnt. (genaamd) van Blois, heer tot Stockum (en later de Cannenburch), Wolter en Henrick van Bonenburch gnt. Honsteijn, Steven en Frans van Lynden, Alardt van Isendoorn de jonge, de weduwe van Henrick van Mettringen, Frederick van Suijlen van Nijevelt en de onmundige kinderen uit Huis Cronenburg contra Johan van Gent, heer van Oijen en Dieden, en Diederick van Plettenburch, over de erfenis gesteggeld. Ook de vererving van 't Hinkel was hiermee gemoeid dat, zoals we al vernamen, naar de Van Zoudenbalchs ging. Dat verliep als volgt:

Na de dood van Digna, die uit haar huwelijk met Herman vander Loe geen kinderen had, vererfde een deel van haar goederen, waaronder 't Hinkel, op haar zusters Anna en Johanna van Isendoorn. Mogelijk waren beiden ongetrouwd, zodat hun nicht Rembolda van Isendoorn weer erfde. Zij was in 1626 getrouwd met Evert van Zoudenbalch, een telg van een uit Utrecht afkomstige adellijke familie. Zij, haar overleden tantes en man woonden allen in Tiel en zullen 't Hinkel nauwelijks hebben gezien. Eveneens op afstand woonde echter nog verre verwanten, onder wie Marie van Orsbeeck, erfgenaam van Diederick van Plettenburg de olde en diens vrouw Ida van Ensse, die eveneens nog op delen van de erfenis Van Rossem aanspraak wilde maken.

In 1634 liet zij door haar broer voor het gericht van Voorst zich inleiden in het achtste deel van erf De Somp en erf der Feller, Terwolde, en het achtste deel van een erf uit goed 'Hijnckell' (Klein Hinkel?), in pacht bij Willem Hendricks Kruijer (oostwaarts: Van Isendoorn; westwaarts: Gerrit Stevens erfgenamen, bezit van de kerk van Epe, en Steven Jans; noordwaarts: Hinkelse straat). Tegen deze rechtsdaad verzette zich Johan van Bonenburch gnt. van Honsteijn. Mogelijk werd daarna een schikking getroffen, want van Marie vernemen we daarna niets meer.

In 1649 hadden Evert en Rembolda schulden bij ene Gerrit Jurriens, die evenals in Tiel woonde. Deze schakelde een advocaat in, om een som van 159 guldens terug te krijgen, geleend 14 mei 1643; idem 100 guldens op 18 maart 1644; 1000 guldens op 11 september 1644 en laatstelijk 200 guldens op 17 april 1645 van Huijbert Jordens Vinck, die deze later doorverkocht aan Jurriens. Op zijn verzoek zou dr.

Everhard Everwijn, advocaat, peinden (vorderen) op erf Hinkel, in pacht bij Evert Henrickss (O: aan de Nieuwe Wetering, Z: Dr. Tichler, Fam. Van Steenberg en Steven Jacobs erfgenamen, W: de koster van Oene en de kerk van Epe, N: het gemeene veld). De procedure werd een jaar later afgesloten toen het laatste bevelschrift werd afgeleverd op huis Isendoorn, nabij Tiel. Het was daarmee niet gedaan, want Van Zoudenbalch had meerdere leningen afgesloten bij Tielenaars en die gingen nu 'massaal' verhaal halen bij het gericht, zodat 't Hinkel onder de hamer dreigde te komen. In 1652 volgde zelfs een ontruiming. De eigenaars moesten (bijna) het veld ruimen. Daar zou het uiteindelijk niet van komen, want uit de grondbelasting van 1666 bleek dat de Van Zoudenbalchs nog steeds eigenaars waren.

PACHTERS EN PATRICIËRS

Even over de omgeving. We lazen al dat er een bos was. Een deel ervan was in eigendom van brouwer Rijck Aerts. Deze sloot een overeenkomst met Lubbert Gijsberts die voor vijftig gulden het bos zou 'uitbossen'. Er kwam niets van terecht, zodat Rijck het gericht opzocht. Lubbert kwam eveneens, om zich te verweren. Wat was het geval? Hij beweerde fijt in zijn vinger te hebben gekregen, reden waarom hij het werk niet had uitgevoerd. Aan deze vorm van arbeidsongeschiktheid had de oordeelwijzer geen boodschap en hij veroordeelde Lubbert in het voldoen van een schadevergoeding. Even onfortuinlijk was vechtersbaas Steven Jacobs 'op Hinkel', die in 1647 door de landdros werd beboet wegens uitgedeelde klappen. Mogelijk was hij een inwoner van het gebied rond 't Hinkel.

In 1648 werd de grondbelasting veranderd en een kohier opgemaakt van alle landerijen in Gelre, dus ook in het ambt Epe. Volgens de beschrijving hoorde bij 't Hinkel ongeveer zestig morgen - deels laag gelegen - grond, dus circa 52 ha. Pachter was toen de al eerder genoemde Evert Hendricks.

De boerderij annex camping 't Hinkel gezien vanaf het viaduct over de A50.

Volgens het tynsregister (kohier van ontgonnen land) zou, na de Van Zoudenbalchs, Sophia van Voorst, vrouwe op huis Swanenburg bij Vorchten, de volgende eigenaar zijn van 't Hinkel. Zij was getrouwd met Riquin van Essen, dijkgraaf van Veluwe, en aan moederszijde een Van Isendoorn. Als dat klopt, was ze maar kort eigenares, want ze overleed in 1667. Haar dochter Catharina Sophia van Essen en haar man Johan Godfried van Ensse, heer van den Heest, waren haar al voorgegaan, zodat de kleindochters Anna Hadewig van Ensse, getrouwd met Adriaan Willem Bentinck, heer van den Brecklenkamp, en Johanna Odilia van Ensse, getrouwd met Arnold Condewijn, de nieuwe eigenaars werden. Het eerste echtpaar woonde in Overijssel. Bentinck behoorde tot de katholieke tak van de zeer bekende adellijke familie en zou daarom geen belangrijke rol vervullen in de politiek. Arnold Condewijn was 'medisch doctor' en zoon van Johan, stadssecretaris van Deventer.

Het is goed mogelijk dat Condewijn en zijn vrouw in een latere boedelscheiding 't Hinkel aan zich verwierven. Na het overlijden van zijn vrouw zou het goed via een jong overleden kind vererven op vader Condewijn, die uit zijn derde huwelijk met Lummina Eeckhoudt een zoon had: Johan Laurens Condewijn die in 1713 genoemd werd als volgende eigenaar van de boerderij. Via hem vererfde 't Hinkel - voor 1717 - op zijn oom Hendrick Eeckhoudt, patriciër in Kampen, die het goed verkocht.

Alweer een Deventer geslacht - Herman Jan Jordens, burgemeester van Deventer, en zijn vrouw Rudolfina Daendels - kocht 't Hinkel als belegging. Of zij het goed ooit bezochten?

Hun dochter Aleida Maria Jordens, geboren in 1735 en getrouwd met haar neef Hendrik Willem Jordens, gemeensman van Deventer en klerk van het gewest Overijssel, was de volgende eigenaar. Na haar dood, in 1806, erfde hun jongste zoon Herman George Jordens 't Hinkel; ook hij was getrouwd met een Deventer patriciërsdochter, Sina Maria van Doorninck. Herman was lid van de Deventer Raad en overleed in 1820, slechts 45 jaar oud. Sina overleefde hem ruim 40 jaar.

Dankzij het huizenregister van 1749 en andere bronnen weten we dat in die tijd Lubbert Hendriks Boeve en na hem zijn zoon Hendrik Lubberts Boeve pachters waren van 't Hinkel.

KREPEL

Omstreeks 1832 moet Johannes Richardus Krepel, fabrikant in Klarenbeek, het goed hebben gekocht van de familie Jordens. Krepel bezat een molen en een houtzagerij in genoemd dorp en behoorde tot de nieuwe industriële onder-

nemers.

't Hinkel zou vererven op zijn twee kinderen die omstreeks 1869 het huis en erf met bijhorende schaapskooi, groot 10,0 are, sectie K 149, verkochten aan Carolina Witteveen, weduwe van Peter Jonker, en consorten, onder wie Teuntje Riphagen, weduwe van Albert Dalhuisen. De beide dames woonden in Oene en zullen er ongetwijfeld een pachter op hebben gezet. Omstreeks 1888 werd 't Hinkel verkocht aan de rooms-katholieke parochie St.-Martinus op De Oosterhof te Vaassen die eveneens verpachtte. De verpachter liet zowel in 1917 als 1924 verbouwingen uitvoeren.

In het eerstgenoemde jaar werd voor de uitvoering fl. 28.000 geleend bij het 'Weduwen- en Weezenfonds der Europeesche Officieren van het Nederlandsch-Indische Leger' te Den Haag. Opvallend is dat de boerderij bekendstond als '*Het Henkeler* ook wel genoemd *Het Hinkel*', bestaande uit huis, schuren en erf, bouw- en weiland, hakhout, dennen, bomen, bos en heide, kadastrale gemeente Epe-Oene, 57 percelen, totaal 68.84.90 ha. In 1922 en 1927 werd de aflossing verlengd. Voor de rooms-katholieke parochie tekenden beide keren pastoor J.H.M. Hagen als voorzitter, en bleker G.J. Poppe als penningmeester.

De perceelgrootte van 't Hinkel maakte het mogelijk delen afzonderlijk te verpachten. Uit een lijstje van pachters blijkt dat de om de boerderij gelegen Pastoorsweide, Noordereind, Paardenweide, Oosterveld, Westerveld en Kerkweide, in totaal tien percelen, in 1936 fl. 1166,16 opbrachten. Een deel van deze percelen laat zich herkennen op een kaart die rond 1915 werd gemaakt door het 'Bureau voor ontginning en grondverbetering' te Zwolle (zie bladzijde 29).

Nog in 1960 was de parochie eigenaar. Thans wordt op 't Hinkel een camping geëxploiteerd.

Met dank aan Frans Schumacher.

BRONNEN

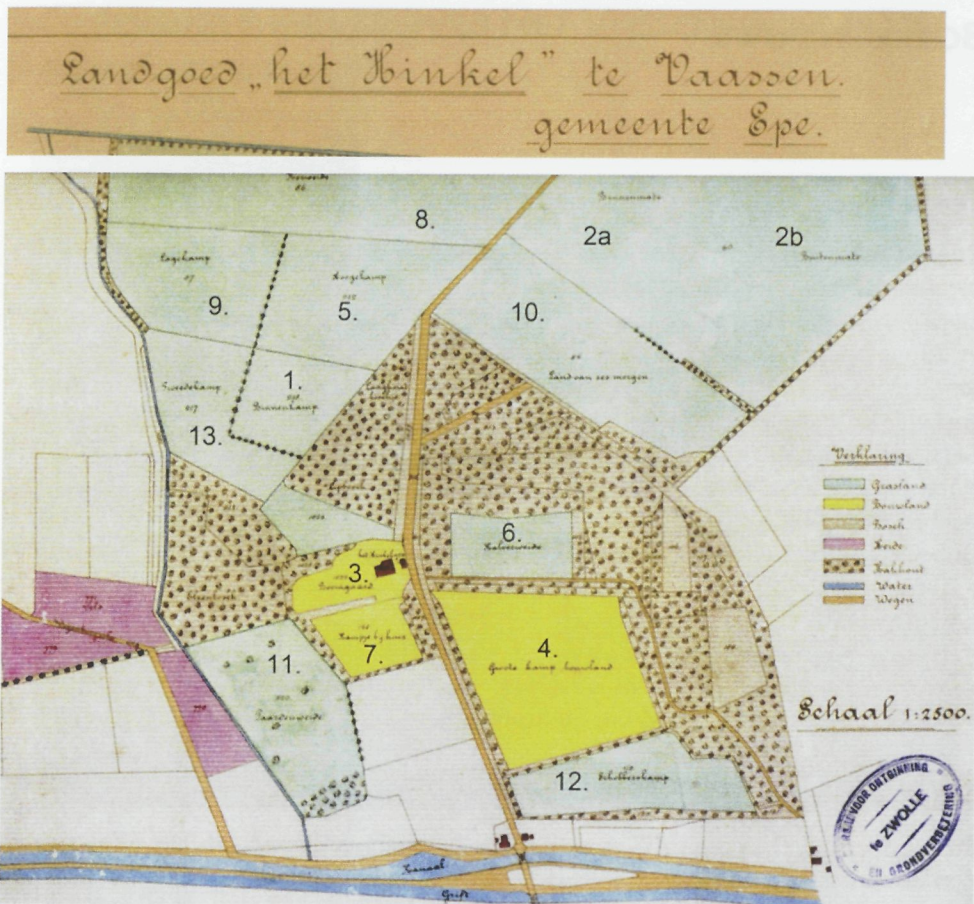
GldA, Recht. Ar. Veluwe, invnr. 3, fol. 155vso, idem 7, fol. 167, 170vs, idem 20, fol. 134, idem 25, fol. 130, 135, idem 28, fol. 277, idem 38, fol. 218, idem 42, fol. 182, idem 43, fol. 71vso, 209, idem 319, fol. 90, idem 320, fol. 334, idem 321, idem 323, fol. 202 idem 324, fol. 54, 158 en 247.

Streekarchief Epe-Hattem-Heerde, OA Epe, diverse invnrs.

Streekarchief Noordwest-Veluwe, ORA Harderwijk, invnr.129, fol. 179vso, invnr.131, fol. 172 en 176.

J.W. van Maren, *Het geslacht Zoudenbalch, in 't Sticht zeer bekend* (cd, eig. uitgave, 2005).

Tekening gemaakt rond 1915 van 't Hinkel en omliggende landerijen door het Bureau voor ontginning en grondverbetering te Zwolle. Deze instelling functioneerde maar twee jaar en verrichtte voorbereidingen voor ruilverkavelingen die pas veel later werden uitgevoerd. Opvallend: rond 't Hinkel waren een eeuw geleden nog bossen, zoals in het verhaal al werd verteld. Helaas zijn ze daarna gekapt.

Bron: tekening aanwezig in het archief RK-Parochie St. Martinus, Vaassen.

Verklaring kleuren

Grasland (groen), Bouwland (geel), Bosch (lichtbruin), Heide (paars), Hakhout (met bruine stippen), Water (blauw), Wegen (bruin).

Verklaring nummers

1. Binnenkamp, 2a. Binnenmate, 2b. Buitenmate, 3. Boomgaard, 4. Grootte kamp bouwland, 5. Hoogekamp, 6. Kalverweide, 7. Kampje bij huis, 8. Koeiweide, 9. Lagekamp, 10. Land van zes morgen, 11. Paardenweide, 12. Schobberskamp, 13. Tweedekamp.

BOEKENNIEUWS

KERKBOW IN DE MIDDELEEUWEN

KERKBOW IN DE MIDDELEEUWEN: TOEGEPAST OP DE GROTE OF SINT-MAARTENSKERK TE EPE—JAN VAN ZELLEM

In zijn in 2010 verschenen boek *Dit huis van hout en steen* beschrijft Jan van Zellem de bouwhistorie en interieurgeschiedenis van de Grote of Sint-Maartenskerk in Epe. De wijze waarop deze kerk werd gebouwd liet hij buiten beschouwing.

Onbeantwoord bleven in *Dit huis van hout en steen* vragen als:

- * Wie was de opdrachtgever, wie maakte de plannen en hoe vond de financiering plaats?
- * Wie gaf leiding aan de uitvoering?
- * Welke materialen gebruikte men en waar kwamen die vandaan?
- * Welk gereedschap gebruikte de timmerman, de metselaar, de steenhouwer, de leidekker?
- * Hoe slaagde men erin een toren van 52 m hoogte keurig 'te lood' op te bouwen?
- * Hoe kreeg men zware tufstenen blokken en balken omhoog?

Deze leemte vult Jan van Zellem op met zijn op 17 november jl. verschenen boek *Kerkbouw in de Middeleeuwen: toegepast op de Grote of Sint-Maartenskerk te Epe*.

In twintig hoofdstukken gaat Van Zellem in op bovenstaande en andere vragen. Hij geeft een toelichting aan de hand van 95 afbeeldingen, waaronder veel middeleeuwse miniaturen in kleur, gewassen pentekeningen, fresco's, houtsneden, schilderijen en pentekeningen.

De schrijver hoopt zo een bijdrage te leveren aan het vormen van een beeld over de totstandkoming van de Grote Kerk als middeleeuws bouwproject. Het boek is tevens een eerbetoon aan de talloze bouwlieden die in de loop van de eeuwen gewerkt hebben aan het monumentale bouwwerk, dat nu de Eper dorpskerk is.

Kerkbouw in de Middeleeuwen: toegepast op de Grote of Sint-Maartenskerk te Epe telt 160 pagina's, is voorzien van een uitgebreide verklarende woordenlijst en kost € 19,50. Het fraai gebonden boek is verkrijgbaar bij de volgende boekhandels:

Epe: Boek- en kantoorboekhandel Bosch; Bruna; Koers Christelijke Boekhandel; Heerde: Bruna; Vaassen: Bruna.

INFORMATIEVE LEZING OVER HET VOSSENBROEK DOOR BAUKE TERPSTRA

GERT VAN DEN ESSCHERT

In een volle zaal bij Arend en Gerrie Gerrits Eten & Drinken in Emst hebben zo'n zeventig aanwezigen kunnen genieten van een onderhoudende lezing van de heer Bauke Terpstra over Het Vossenbroek: een moerassig, nat en laaggelegen stuk grond ten oosten van de Emsterenk en Loblinsk, gelegen tegen de Grift naast de landerijen van boerderij De Haverkamp. In de zestiende eeuw wordt voor het eerst de veldnaam 'Het Vossenbroeck' genoemd.

De heer Terpstra (72) die in zijn vrije tijd optreedt als coördinator Geologie en Landschap van de Vereniging voor Veldbiologie van de KNNV/Afdeling Epe-Heerde, nam ons door middel van prachtige dia's mee naar dit moerasgebied. De heer Terpstra woont al ruim veertig jaar aan de rand van Het Vossenbroek in de Emsterenk en kent het gebied als zijn broekzak. Het gebied is gelegen tussen de A50 en het Apeldoorns Kanaal.

Voordat we daadwerkelijk bij Het Vossenbroek aankwamen, werden we meegenomen in perioden vóór de voorlaatste en de laatste ijstijd.

De bodem van vrijwel ons gehele land is namelijk opgebouwd uit rivierafzettingen: vooral zand in allerlei grofte en kleuren, afgewisseld met grind en leem. Het zand werd gedurende

miljoenen jaren afgezet door de Rijn en de Maas, maar ook, in de noordelijke helft van ons land, door rivieren uit het oosten: de Eems, de Elbe, de Weser of hun voorlopers. Het pakket werd, vooral in het noordwesten van ons land, heel dik omdat de afzettingen ongeveer gelijke tred hielden met de langzame daling van de bodem. Ons land was en bleef zee: lange tijd een vrijwel vlak deltagebied.

De ijstijden brachten daarin verandering. Voor de vorming van de Veluwe is vooral de voorlaatste koude periode (het saalien) van groot belang geweest. De hele noordelijke helft van Europa raakte bedekt met een dik ijsdek, zoals we dat nu nog op Groenland aantreffen. Het ijs schoof langzaam uit het noorden en oosten over de diepbevroren bodem en drukte daarbij hier en daar een enorm grondpakket voor zich uit. Waar die vooruitgeschoven grondmassa's tenslotte tot rust kwamen vinden we nu de 'stuwwallen'. Zo diepte tijdens deze periode een ijsstroom uit het oosten het tegenwoordige IJsseldal meer dan 100 meter uit en schoof het zand op tot de gebogen heuvelrug die van Hattem tot Dieren loopt. Zo ontstond de Oost-Veluwse stuwwal, de hoogste van ons land. Dit alles speelde zich tussen 150.000 en 100.000 jaar geleden af.

Na een warmere tijd (het eemien) trad 75.000 jaar geleden opnieuw een ijstijd in. In deze laatste koude periode (het weichselien) bereikte de ijskap ons land niet. Het ijs kwam niet verder dan Denemarken en het midden van Engeland. In ons land heerste een toendraklimaat. De spaarzaam of helemaal niet begroeide zandbodem raakte gemakkelijk aan het stuiven en het door de voorgaande ijstijd achtergelaten heuvellandschap werd flink afgevlakt. Dat gebeurde ook nog door een andere oorzaak. De opnieuw permanent bevroren bodem ontdooide alleen in de zomer aan de oppervlakte. Het sneeuw-smeltwater kon niet wegzakken in de bevroren ondergrond en stroomde langs de heuvelhellingen naar beneden. Het nam daarbij de slappe bovenste bodemlaag mee. Zo werden langzamerhand dalen in de flanken van de stuwwallen uitgeslepen en het afgestroomde grindrijke zand werd aan het eind van die dalen in de vorm van licht gewelfde waaiers afgezet. De bovenste delen van de stuwwallen werden lager. En op allerlei plaatsen, zowel op de hoogste gedeelten van het heuvelland als in de dalen, zorgde de wind voor stuifzandafzettingen, soms in de vorm van vlakke dekens (vandaar de naam dekzanden), soms in de vorm van heuvels of langgerekte ruggen. De laatste ijstijd eindigde ongeveer 10.500 jaar geleden. Zodra de bodem ver genoeg ontdooid was zakte het sneeuw-, later regenwater in de bodem weg en vielen de smeltwaterdalen droog. De vegetatie heroverde het land en de toevoer van organische stoffen die daar het gevolg van was zette bodemvormingsprocessen in gang.

(Bron: Website KNNV vereniging voor veldbiologie Epe-Heerde: www.knnv.nl/epe-heerde)

In opdracht van Geldersch Landschap en Kasteelen en Staatsbosbeheer werden vanaf half september 2011 tot april 2012 plagwerkzaamheden uitgevoerd in Het Vossenbroek. De bedoeling was hier in de toekomst een elzenbroekbos en een moeras te laten ontstaan. Nu, dit laatste is zeker gelukt. Er werd dertig centimeter fosfaatrijke grond weggeschraapt. Door bemesting was deze grond te rijk geworden, zodat er alleen maar gras groeide. Door het afplaggen werd er verschraling bereikt. De grond is als ware afgepeld. Hiermee werd een kiembed gecreëerd voor els en wilg, die vanzelf zijn opgeschoten. Er is hier niets aangeplant. Doordat er dertig centimeter grond is afgegraven, is het grondwater dichterbij het oppervlak

gekomen en zijn er drassige gebieden ontstaan.

Dit nieuwe, natte natuurgebied is nu een prachtig leefgebied voor verschillende plantensoorten en dieren, waaronder amfibieën. De planten - zoals de verschillende orchideeën, de dotterbloem, de gele lis, de wolfspoot en het blauwe glidkruid - kwamen in prachtige dia's voorbij. Ook waren er mooie dia's van de verschillende dieren in dit gebied, zoals de groene kikker, de ooievaar en de zilverreiger, de bosrietzanger en de watersnip. Ook kwamen er vele vlinders voorbij, zoals het tijger-tje, de gevlamde uil of de wapendrager. En ook werden er verschillende insecten getoond, zoals de moerassprinkhaan.

Bauke Terpstra heeft in het gebied archeologische vondsten gedaan, zoals verschillende scherven van kruiken en ander gesteente. Zelfs heeft hij een fossiel bot gevonden met de knaagsporen van een hyena.

In de pauze van de lezing gaf zich nog een viertal nieuwe leden op. Ook werd het nieuwe boek van onze historische vereniging - *Ons agrarisch en industrieel verleden* - goed verkocht. Voor leden kost dit prachtige boek € 16,00. Voor niet-leden is de prijs € 24,95. Zie hiervoor ook onze website www.ampt-epe.nl.

Kortom, we kunnen terugkijken op een interessante lezing, waarbij de heer Terpstra zich een bevlogen en kundig verteller toonde.

ILLUSTRATIES

Met dank aan Bert Hanekamp (blz 31: Vossenbroek-Oost; blz 33: Vossenbroek-West).

DE HEILIGEN VAN VAASSEN, EPE EN OENE

THEO SOMSEN

Omstreeks het jaar 800 nestelde het christendom zich ook in het gebied van de huidige gemeente Epe. Met als gevolg dat er drie kleine, houten kerkjes werden gebouwd in zowel Epe, Vaassen als Oene. Deze kerken werden later vervangen door stenen kerken. Zoals toentertijd gebruikelijk, werd ieder van deze kerken gewijd aan een heilige en onder hun bescherming geplaatst. Aan welke zogenaamde patroonheilige? Wij gaan op zoek!

Bedenk overigens dat niet de geboortedag van een heilige wordt gevierd maar zijn/haar sterfdag. Dat is de feestdag want, zoals Godfried Bomans eens zei: ‘Tegenwoordig zeggen wij als iemand stervende is: “Hij is er geweest”, maar vroeger zeiden wij: “Hij is er bijna...”’

VAASSEN – DORPSKERK

*Patroonheilige: Ursula van Keulen - Feestdag: 21 oktober
(onbekend – 452 n.Chr.)*

Houten beeld van Sint-Ursula,
Parochiehuis van de Martinuskerk in Vaassen

Haar naam betekent 'jonge berin'.

Ursula was de dochter van de Britse koning Diometus. Ondanks haar gelofte van maagdelijkheid werd zij als echtgenote begeerd door de heidense koningszoon Aetherius. Ursula stemde toe, maar bedong uitstel: eerst wilde zij nog een bedevaart naar Rome maken. Samen met 10.999 andere adellijke maagden stak zij de Noordzee over (ik vraag mij af waar zij zoveel maagden vandaan haalde!). Via Tiel bereikten zij Keulen en vandaar pelgrimeerden zij verder naar Rome, waar zij de zegen van paus Cyriacus kreeg.

Toen zij op de terugweg opnieuw in Keulen waren, werd deze stad ingenomen door de Hunnen onder aanvoering van Atilla. Deze was onder de indruk van Ursula's schoonheid en wilde haar als

zijn vrouw. Ursula wees zijn verzoek af, waarop Atilla haar eigenhandig doodde met een pijl. Zo lieten alle 11.000 vrouwen zich liever vermoorden dan hun maagdelijkheid te verliezen.

Nadat de Hunnen waren verdreven, werden hun lichamen begraven en werd er in Keulen ter ere van hen een kerk gebouwd.

In Nederland zijn niet veel kerken aan Sint-Ursula en haar gezellinnen gewijd. De bekendste is de Nieuwe Kerk in Delft, waar zich de grafkelders van de Oranjes bevinden. Die kerk heette vóór de Reformatie de Ursulakerk.

De Ursulallegende stamt uit de elfde eeuw. Volgens die legende zouden er elfduizend maagden zijn geweest, maar het is waarschijnlijker dat er 'slechts' elf waren. Op een oude zerk trof men namelijk de volgende inscriptie aan: XIVM. De eerste uitleggers lazen dit als *Undecim Millia Virginum* (Elfduizend maagden), maar latere exegeten lazen het als *Undecim Martyres Virgines* (Elf maagden-martelaressen).

Sint-Ursula met haar maagden (anoniem)
Collectie Rijksmuseum Amsterdam

In de afbeeldingen wordt zij veelal afgebeeld met de volgende attributen: een wijde mantel waaronder zij haar gezellinnen beschermt, of met een boek en een of twee pijlen, omdat haar stoet door de boogschutters van de Hunnen werd omgebracht.

Sint-Ursula behoort tot de heiligencategorie 'Maagd-Martelares'.

Als geneesheilige kan zij worden aangeroepen tegen brandwonden én tegen de pijnen van het vagevuur. Ook ter voorkoming van brand en oorlog is zij beschikbaar als zogenaamde noodhelper.

Sint-Ursula is de beschermheilige van meisjes, leraressen en kleermakers.

In Bergen, Noord-Holland, bevindt zich een orde van Ursulinen, vrouwelijke kloosterlingen die zich sinds 1898 toeleggen op de christelijke opvoeding van jonge meisjes.

Sinds 1969 is Sint-Ursula overigens verdwenen uit de officiële heiligenkalender, maar ze mag nog wel lokaal worden vereerd.

EPE - GROTE KERK

*Patroonheilige: Martinus van Tours - Feestdag: 11 november
(circa 316-397 n.Chr.)*

Zijn naam betekent 'de moedige' en is ontleend aan die van de Romeinse oorlogsgod Mars: strijd.

Martinus werd geboren in Steinamanger/Szomnathely in het huidige Hongarije, waar zijn vader legerofficier was.

Toen hij vijftien was, nam hij dienst in het Romeinse leger en vertrok als cavalerist

naar Gallië. En daar gebeurde het. Op een koude, winterse middag reed hij op zijn paard naar zijn garnizoensstad Amiens. Bij de poort zat een vrijwel naakte bedelaar. Martinus kreeg medelijden, had echter geen geld en deed het enige wat hij kon doen: hij greep zijn zwaard en kliefde zijn rode mantel doormidden en schonk de helft ervan aan de bedelaar.

Die nacht zag Martinus in een droom Christus bekleed met de halve mantel, die tot de engelenkoren zei: 'Martinus, die niet gedoopt is, heeft Mij hier vanmiddag mee bedekt.' Martinus bekeerde zich, liet zich dopen en verliet het leger.

*Sint-Maarten snijdt een stuk van zijn jas af om aan een bedelaar te geven
(Joost Cornelisz. Droochsloot, 1623) Collectie Rijksmuseum Amsterdam*

Als lekenprediker trok hij half Europa door en stichtte hij in 361, net ten zuiden van Poitiers (Ligugé), het eerste klooster in Frankrijk. Vier jaar na de dood in 367 van de bisschop van Tours (aan de Loire) wilde het volk Martinus als opvolger, ook al was hij geen priester, maar deze voelde daar niets voor. Hij sloeg op de vlucht en verborg zich in een ganzenhok. Maar toen de achtervolgende, vrome meute daar langskwam, begonnen de dieren te gakken. Vandaar dat Martinus vaak is afgebeeld met als attribuut een gans (de aan Wodan gewijde vogel). Martinus werd dus ontdekt, meegevoerd en in 371 ijlings tot bisschop gewijd. Toch bleef hij in zijn monnikspij lopen en woonde hij in een houten optrekje aan de Loire, zeer tot ongenoegen van zijn collega-bisschoppen. Onvermoeibaar reisde hij stad en land af om mensen te bekeren, bestreed hij het bijgeloof en gaf hij heidense feesten een christelijk tintje in plaats van ze te verbieden. Al tijdens zijn leven werd hij gezien als heilige. Op 8 november 397 overleed hij te Candés, nabij Tours, en op 11 november werd hij in Tours begraven. Die datum werd zijn feestdag.

Martinus werd erg populair als patroonheilige van talloze kerken in onder andere Frankrijk, Engeland en Ierland.

De missionaris Willibrord uit Engeland introduceerde en bevorderde de verering van Martinus in Nederland. Met als gevolg dat er aan Sint-Maarten gewijde kerken zijn in plaatsen als Utrecht (De Dom), Groningen, Zaltbommel, Doesburg en... Epe. Ook het diagonaal rood-witte stadswapen van Utrecht en de kleuren van de voetbalclub FC Utrecht symboliseren nog steeds de mantel van Sint-Maarten.

Daarnaast kent Nederland enkele Sint-Maartensgilden, die de herinnering aan de-

ze heilige levend houden. Het Sint Maartensgilde in Epe werd in 1995 opgericht. Martinus behoort tot de zogenaamde 'Rijdende Heiligen'. Doorgaans wordt hij namelijk afgebeeld zittend op een paard, zoals op de windvaan bovenop de Dom in Utrecht. Als geneesheilige wordt hij aangeroepen tegen onder andere koorts, slangenbeten, bedplassen en voor het gedijen van veldgewassen. Ook is hij de beschermheilige van onder andere bedelaars, militairen, kleermakers, smeden en slaggers. Vermeldenswaard is nog dat de naam van Sint-Maarten ook verbonden is aan de korte opleving die af en toe optreedt in de herfst. De oorzaak daarvan is de volgende legende: *Sint-Maarten had een mooi, wit paard waarmee hij brood en kleren naar arme mensen bracht. Om dat paard te voeden had hij hooi nodig, maar de boeren die de akker van Sint-Maarten, hun bisschop, onderhielden, maaiden zijn akker pas nadat zij hun eigen akkers hadden gemaaid. Daardoor kwam het hooi van Sint-Maarten meestal nooit droog binnen. Sint-Maarten bad daarom tot God om hem ieder jaar enkele mooie zomerdagen te geven, zodat zijn hooi droog kon worden opgeslagen. En inderdaad, zo rond 11 november verschijnt er geregeld een warm zonnetje: de zogeheten sint-maartenszomer.*

Het Sint-Maartensfeest op 11 november, zoals wij dat kennen, is eigenlijk een gekerstende vorm van het Germaanse herfstfeest, waarbij aan de god Wodan dankoffers werden gebracht voor de oogst, waaronder ganzen (!). Voor de boeren be-

Gedenkraam Sint-Maarten in de Grote Kerk, Epe

gon op 11 november ook de slachtmaand en werd er in sommige streken gans (!) gegeten. Wij kennen nog het gebruik dat kinderen met lichtjes op de avond van Sint-Maarten in groepjes langs de huizen gaan, aanbellen, een liedje zingen en vervolgens verwachten snoepgoed te krijgen. Bekende liedjes in onze regio zijn:

*Sint Maarten, Sint Maarten
is jarig vandaag,
nu branden de lichtjes,
dat zien we zo graag.*

*Elf november is de dag,
dat mijn lichtje, dat mijn lichtje;
Elf november is de dag,
dat mijn lichtje branden mag.*

*Sint Maarten, Sint Maarten,
de koeien hebben staarten,
de meisjes hebben rokjes aan,
daar komt Sinte Maarten aan.*

OENE - DORPSKERK

*Patroonheilige: Dionysius van Parijs - Feestdag: 9 oktober
(onbekend - 258 n.Chr.)*

Zijn naam betekent 'de aan Dionysius, de Griekse wijn-god, gewijde'.

Over de jonge jaren van deze Italiaan weten wij niets. Pas nadat paus Fabianus hem omstreeks 250 naar het tegenwoordige Frankrijk zond, begonnen de verhalen.

Hij kreeg de opdracht het christendom te verkondigen onder de Gallo-Romaanse bevolking. Dionysius stichtte veel kerken, onder andere in Chartres, Senlis en Parijs. Parijs (Lutetia) koos hij als basis, zodat hij als eerste bisschop van deze stad te boek staat.

Maar het tij keerde, want de Romeinse keizer Valerianus (253-268) gaf opdracht de christenen uit te roeien. In 258 werd ook Dionysius opge-

pakt, maar hij weigerde zijn geloof te verzaken. Hij doorstond meerdere martelingen. Zo werd hij op de brandstapel vastgebonden, maar het vuur wilde niet ontbranden. Ook werd hij gekruisigd en geslagen, maar hij wilde niet sterven. Uiteindelijk lukte het onthoofden wel.

Maar toen de beul hem met het zwaard had onthoofd, stond Dionysius weer op, raapte zijn hoofd op, daalde met grote waardigheid de heuvel af. Met zijn hoofd in zijn handen wandelde hij naar de plek waar hij wilde rusten. Hij werd daarbij begeleid door een engel en omgeven door een stralend, hemels licht. Boven zijn graf werd later de abdij Saint-Denis gebouwd, in welke immense kerk vrijwel alle Franse koningen zijn bijgezet. Dit alles gebeurde in Parijs op de heuvel Mons Martis (berg van de god Mars), die later werd herdoopt in Mons Martyrum (Martelarenberg) en die wij thans kennen als Montmartre.

Na Dionysius hebben nog enkele heiligen dit huzarenstukje uitgehaald, maar Dionysius was de eerste. Vandaar dat hij wordt beschouwd als de eerste Hoofd-Heilige: heiligen die met hun hoofd onder de arm weg konden wandelen.

*De Heilige Dionysius van Parijs, met zijn hoofd in zijn handen (Jacques Collet).
Collectie Rijksmuseum Amsterdam*

Sint-Dionysius, beter bekend als Saint-Denis, is de patroonheilige van Frankrijk. In Nederland is slechts een enkele kerk aan hem gewijd: in Heerhugowaard, Asselt en... Oene!

Sint-Dionysius wordt doorgaans afgebeeld in bisschoppelijk ornaat met in zijn handen zijn hoofd.

Als geneesheilige kan hij worden aange-roepen bij hoofdpijn, astma, hondenbeten en geslachtsziekten. In tijden van epidemieën wendde men zich vaak tot hem; hij is namelijk een van de veertien zogenaamde noodhelpers.

Sint-Dionysius (Saint-Denis) is de beschermheilige van koningshuizen en boogschutters.

Opvallend is ten slotte dat, in tegenstelling tot de oudste kerken van Epe en Vaassen, de kerk van Oene aan de buitenzijde niet is voorzien van een plaquette met de geschiedenis van de kerk en evenmin met de naam van deze wonderlijke heilige...

BRONNEN

Donald Attwater/Catherine Rachel John, *Dictionary of Saints* (London, 1995, 3rd impr.).

Alban Butler, *Heiligenlevens* (Lisse 1991, 1^e druk).

Jo Claes/Alfons Claes/Kathy Vincke, *Beschermheiligen in de Lage Landen* (Kampen/Leuven 2006, 1^e druk).

Jo Claes/Alfons Claes/Kathy Vincke, *Geneesheiligen in de Lage Landen* (Kampen/Leuven 2005, 1^e druk).

Jo Claes/Alfons Claes/Kathy Vincke, *Sanctorum: heiligen herkennen* (Kampen/Leuven 2007, 1^e druk).

Jo Claes/Alfons Claes/Kathy Vincke, *Sanctus: meer dan 500 heiligen herkennen* (Kampen/Leuven 2006, 6^e druk).

F.W. Drijver, *Historie en Legende* (Groningen 1912, 1^e druk).

F.W. Drijver, *Mozaïek allerlei* (Groningen 1925, 4^e druk).

Manuela Dunn-Mascetti, *Heiligen, de uitverkorenen* (Rijswijk 2004, 1^e druk).

Aat van Gilst/Hans Kooger, *Engelen, heiligen en noodhelpers* (Soesterberg 2000, 1^e druk).

Rosa Giorgi, *Heiligen* (Gent 2006, 1^e druk).

Rosa Giorgi, *Heiligen* (Bussum 2010, 1^e druk).

Anselm Grün, *Vijftig Heiligen voor je leven* (Kampen/Tielt 2003, 1^e druk).

Clemens Jöckle, *Heiligen van alle tijden* (Baarn 1995, 1^e druk).

Ludo Jongen, *Heilig in de Lage Landen* (Kampen/Leuven 2005, 1^e druk).

Kees van Kemenade/Paul Spapens, *365 Heiligendagen* (Eindhoven 1993, 2^e druk).

C.W. Mönnich, *Martinus van Tours* (Amsterdam 1962, 1^e druk).

Paul Spapens/Kees van Kemenade, *366 Heiligendagen* (Zaltbommel 2005, 1^e druk).

Zuster Veronica, *Een waai-er van heiligen* (Wassenaar 2003, 1^e druk).

Jacobus de Voragine, *De hand van God: de mooiste heiligenlevens uit de Legenda Aurea* (Amsterdam 2006, 1^e druk).

Wim Zaal, *Alle Heiligen* (Rijswijk 1998, 1^e druk).

Gerrit Kouwenhoven, streekarchivaris Epe-Hattem-Heerde.

FOTO'S
Auteur

LEZERSRUBRIEK

VERZOEK OM INFORMATIE: JAN MARS EN ECHTPAAR DE KOK-VRIES

In voorbereiding is een artikel over Jan Mars, kok in Hotel Tongeren en later in De Veldhoeve.

Naar wij vernemen komt heden Dinsdagmiddag de delegatie van den sultan van Djocja bij het Prinselijk huwelijk, bestaande uit Pangeran Ario Poeroebojo, oudsten zoon van den Sultan, Ratoe Pembajoen, dochter van den Sultan en haar echtgenoot Pangeran Pakoenjinrat per auto uit Enschede te Epe, waar de hooge gasten ten huize van de familie De Kok bij den Dellerweg het middagmaal zullen gebruiken.

Daarna vertrekt de delegatie vermoedelijk per auto naar Den Haag.

Idem over het echtpaar De Kok-Vries, dat in Bintaran woonde aan de Kamperweg en daarna in Licht in Duuster aan de Burgemeester Van Walsemlaan.

Informatie en herinneringen zijn welkom bij de redactie:

redactie@ampt-epe.nl

In het krantenartikel dat verscheen in de *Eper Krant* van 27 januari 1937, alvast een voorproefje.

HET CLUNDERMOLENTJE IN NIERSEN - HENRI SLIJKHUIS

In *Ampt Epe* 207, april 2016, heb ik een vraag gesteld over het waterrad van het Clundermolentje in Niersen.: is dat een bovenslag- of onderslagrad geweest?

Henk Weltje, die het archief van de Apeldoornse historicus Hardonk rubriceert, stuurde mij naar aanleiding van die vraag een document toe, waarin Hardonk zijn bevindingen over het Clundermolentje verwoordt.

Hardonk schrijft het volgende:

'Het Clundermolentje is reeds lang verdwenen; omstreeks 1937 wees een gemetseld stuwte met een miniatuurwatervalletje de plek aan waar het had gestaan. Door de toegenomen begroeiing is de juiste ligging thans moeilijk te vinden.'

Verder spreekt Hardonk over:

'Aan de beek beneden het Clundermolentje'. Bij een opgeleide beek spreekt men van een boven- en benedenbeek.

De foto (zie bladzijde 42) laat het watervalletje zien. Tekst en foto tonen aan dat er ten tijde van het gebruik van de molen waarschijnlijk ook sprake moet zijn geweest van een hoogteverschil. Dit betekent mijns inziens dat het Clundermolentje een bovenslagrad heeft gehad.

INGEBRUIKNAME KERK EMST - MARCEL PANNEKOEK

Nummer 209 van *Ampt Epe* heb ik met nog meer interesse gelezen dan anders. Maar liefst een heel nummer met artikelen over Emst, het dorp waar ik ben opgegroeid en nog steeds woon! Dit naar aanleiding van 150 jaar kerkdorp Emst.

Op het artikel van Henk Kloezeman over de 'Bouw van de kerk te Emst' wil ik een kleine aanvulling geven. In het artikel wordt wel vermeld hoe de besluitvorming tot de bouw van een kerk is verlopen en ook wanneer de eerstesteenlegging plaatsvond (19 maart 1866), maar niet wanneer de kerk in gebruik werd genomen. Dus: Wanneer was de kerk af? Wanneer kon deze in gebruik genomen worden en wanneer werd de eerste kerkdienst gehouden?

De datum van ingebruikname kon tot nu toe niet achterhaald worden. De kerkenraadsnotulen van de Hervormde Gemeente van Emst zijn blijkbaar bij de brand van 1930 verloren gegaan en in de notulen van de kerkenraad van Epe wordt er niets over vermeld. M. van den Esschert, die in 1966 bij het 100-jarig jubileum al onderzoek deed en de geschiedenis van de Hervormde Gemeente van Emst beschreef, kwam al tot de conclusie:

'Wanneer de kerk ingewijd is, en door wie, is ons niet bekend. Mogelijk is dit wel gebeurd door ds. Worst van Epe, die ook enige jaren Consulent van onze gemeente geweest is. Wel komt in de boeken van het Sint Anthoniegilde in 1866 het volgende voor: "Transport van een halve anker wijn naar Emst bij de inwijding der kerk, f 18,20." Een halve anker was vroeger 12 flessen.'

Een paar maanden geleden stuitte ik op een aantekening van de genoemde ds. Worst van Epe in het doopboek van Epe. Aan het eind van de inschrijvingen over het jaar 1866 en nadat hij het totaal aantal dopelingen van dat jaar heeft vermeld, schrijft hij: 'N.B. In dit jaar den 30 Sept is Emst van Epe gescheiden en heeft dus een afzonderlijk Doop boek.'

Ik meen dat we hieruit de conclusie kunnen trekken dat de kerk van Emst op zondag 30 september 1866 in gebruik is genomen. Ds. Worst van de moedergemeente en als eerste

Linn. 109 kinderen
 Meer van. 60 jongens.
 " 49 meisjes.
 Linn. overst.
 N.B. In dit jaar den 30 Sept is
 Emst van Epe gescheiden en
 heeft dus een afzonderlijk Doop
 boek.
 Ook in dit jaar scheidt de kerk
 is door de 14 noveltyde gegeven
 om nye kin deren te taken duspen
 want men verft ook onder overleggen H. Worst

consulent van de gemeente zal deze dienst waarschijnlijk zelf hebben geleid of in elk geval daarbij aanwezig zijn geweest.

KERKELIJK NIEUWS.

Epe, 24 Sept. De eerste godsdienst-oefening in de nieuwe kerk te Emst, zal plaats hebben op zondag 30 dezer, des namiddags 2 uur.

— Rotterdam, 7 Sept. Beroepen de Heer A. H. de Hartog, Th. Dr. en Pred. te Lent.

Id. 14 Sept. Idem de Heer W. J. Jorissen, Pred. te Utrecht

— Purmerende, 17 Sept. Drietal: de H. H. E. H. Lasonder te Loenen a/d Vecht, J. D. H. van Setten te Purmerland en A. J. P. de Wilde te Rossum; met eenparige stemmen laatstgenoemde beroepen.

Nadat ik mijn artikel al naar de redactie van *Ampt Epe* had gestuurd, kwam ik twee artikelen in de *Apeldoornsche Courant* tegen die mijn gevolgtrekking bevestigen; ze zijn respectievelijk van 29 september en 13 oktober 1866.

KERKELIJK NIEUWS.

Aalst, 21 Sept. Beroepen de Heer M. J. Wentink, Pred. te Loon op Zand.

— Emst, gemeente Epe, 30 Sept. Heden werd de eerste godsdienst-oefening alhier gehouden, bijgewoond door eene talrijke schare, geleid door den Heer H. Worst, Pred. te Epe, die naar aanleiding van Efez. 3: vs. 20 en 21, boven alles trachtte op te leiden tot hartelijke dankzegging aan God.

Dank werd echter ook gebragt aan ieder, die tot de stichting iets had bijgedragen. In 't bijzonder werd hulde gebragt aan den Heer G. W. van der Feltz, die zich aan het hoofd der oprigting had geplaatst, en wiens overmoeide ijver niet genoeg kon worden geroemd; zoo ook aan de Synode, die door milde Subsidie uit het fonds voor noodlijdende Kerken de vorming der gemeente mogelijk had gemaakt.

Niet vergeten werd het St. Antonie gilde te Epe, dat de pastorie bijna geheel heeft bekostigd; ook de Kerkvoogden werden geroemd, en gedacht werd aan allen die hunne giften hadden verstrekt, waaronder ook H. KH. Prinses Marianne der Nederlanden.

De netheid en degelijkheid van kerk en pastorie en hare doelmatige inrigting strekken den bouwmeester C. W. A. de Groot van Apeldoorn en ook den aannemers tot eer, en mogen hun tot krachtige aanprijzing zijn.

God verhoore de beden, die door de gemeente, ook in haar gezang, begeleid door het mannenkoor van Epe, werden opgezonden en geve dat de stichting dezer nieuwe gemeente strekke tot uitbreiding van het Rijk van waarheid en licht!

Wat misschien ook wel aardig is om te vermelden vanuit het doopboek, is het volgende. Als we kijken naar het aantal dopelingen in de Grote Kerk van Epe, dan zien we na 1866 een forse daling:

1864: 126 kinderen gedoopt

1865: 126 kinderen gedoopt (waarvan 1 gedoopt in Nijbroek)

1866: 109 kinderen gedoopt (waarvan 1 gedoopt in Oene en 4 in Vaassen)

1867: 85 kinderen gedoopt

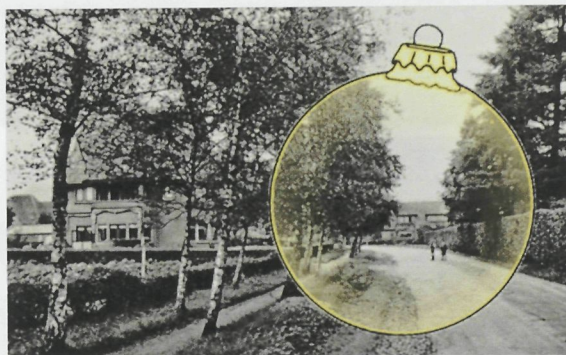
1868: 78 kinderen gedoopt (waarvan nota bene 2 wonende te Emst)

We zien hier duidelijk de invloed van de scheiding van Emst. De Hervormde Gemeente van Epe was na 30 september 1866 circa een derde kleiner geworden.

Tot slot: De Hervormde Gemeente van Emst heeft in verband met het 100-jarig jubileum een herdenkingsdienst belegd op 30 september 1966. Dus zonder het te weten, precies op de juiste datum.

KERSTPUZZEL

*Klikspaan, boterspaan!
Je mag niet door
mijn straatje gaan.
't Hondje zal je bijten,
't poesje zal je krabbelen,
dat komt van al dat babbelen.*

Na het lezen van dit kinderliedje mag u door de afgebeelde straten in onze gemeente rijden of fietsen. Of misschien geeft u de voorkeur aan wandelen?

Probeer te raden om welke straten het hier gaat.

Ook als u ze niet allemaal (her)kent, stuur gerust uw oplossing in.

Misschien wint u ditmaal de prijs!

U kunt uw oplossing (blz. 46/48) mailen naar: redactie@ampt-epe.nl
Of per post naar: Redactie Ampt Epe, Berkenoord 33, 8172 AN Vaassen

1

2

3

4

9

10

11

12

INHOUDSOPGAVE

Uit de vereniging <i>Aart Schurink</i>	1
(Voorlopige) evenementenagenda 2017 <i>Aline van Dam en Gert van den Esschert</i>	3
In Memoriam Peter Stork <i>Aart Schurink</i>	4
Vereeniging van Beekeigenaren in de gemeente Epe De Kist van Van Delden, deel 4 <i>Tjada Amsterdam</i>	6
1942 - Emst ontdekt door vier Rotterdamse jongens <i>Jan Paasman en Herman Snoek</i>	11
Lezing van Lulof Terwel over de Dorpskerk <i>Gert van den Esschert</i>	18
Oude woonplekken in Emst (VI): Erf 't Hinkel <i>Evert de Jonge</i>	21
Boekennieuws	30
Informatieve lezing over Het Vossenbroek door Bauke Terpstra <i>Gert van den Esschert</i>	31
De Heiligen van Vaassen, Epe en Oene <i>Theo Somsen</i>	34
Lezersrubriek	42
Kerstpuzzel	45

VAN DE REDACTIE

In dit nummer staat Aart Schurink nogmaals stil bij het overlijden van Peter Stork in juli 2016. In zijn eerste ontmoeting met Peter leerde hij iemand kennen die zich met hart en ziel inzette voor de vereniging Ampt Epe. Een terugblik op het leven van een man, die door Aart gekenmerkt wordt als een bescheiden iemand met een vriendelijke vasthoudendheid.

De Zwerfpalen uit Rotterdam en De Vlindertjes uit Amsterdam. Nee, in dit verhaal geen verslag van een handbal- of korfbalwedstrijd, maar van zeer prettig verlopen ontmoetingen tussen vier jongens en evenzoveel meisjes in oorlogstijd. Uit de reisverslagen hebben Jan Paasman en Herman Snoek enkele van hun belevenissen samengevat.

In 'Oude woonplekken in Emst' wordt dit keer de geschiedenis van Erf 't Hinkel beschreven. Opnieuw een interessante bijdrage van Evert de Jonge over een boerderij die vroeger in het Emsterbroek lag.

Theo Somsen vertelt in zijn artikel over het leven van Sint-Ursula, dochter van een Britse koning, over Martinus van Tours wiens vader legerofficier was, en over Dionysius van Parijs. Het zijn respectievelijk de patroonheiligen van de Dorpskerk in Vaassen, de Grote Kerk in Epe en de Dorpskerk in Oene.

In de 'Lezersrubriek' vraagt de redactie van Ampt Epe om gegevens over Jan Mars en het echtpaar De Kok-Vries. De eventueel aangeleverde informatie wordt gebruikt voor een artikel.

Henri Slijkhuis komt met aanvullend nieuws over het Clundermolentje in Niersen, en Marcel Pannekoek verrast ons met een aanvulling op het artikel van Henk Kloezeman over de bouw van de kerk in Emst.

De redactie wil tot slot met een 'Stratenpuzzel' graag een bijdrage leveren aan de feestmaand december. Hopelijk slaagt zij in haar opzet om de lezer een aangenaam puzzeluurtje te bezorgen.

Namens de redactie veel leesplezier en een fijne jaarwisseling toegewenst!